

NAŠ ROD

LETNIK X.

LETO 1938./39.

9

Rešitve ugank v 8. številu »Našega roda«:

Pravilno so rešili in bili so izžrebani:

Alojzij Zmazek, učenec 4. razr. I. deške ljudske šole v Mariboru.

Fančka Papež, učenka 3. razr. ljudske šole v Črnomlju.

Jožko Bovha, učenec 5. razr. ljudske šole, Virštajn, p. Podčetrtek.

Popravek!

V 8. številu »Našega roda« je nastala tiskovna pomota. Pod člankom »Prstni odtisi« bi moralo biti natisnjeno ime avtorja Borisa Debeveca.

Cetošnje knjige »Mladinske Matice«:

Letos bodo naročniki »Našega roda« prejeli v mesecu juniju naslednje tri mladinske knjige:

1. »*Janko in Metka*«, povest, ki jo je napisal pisatelj Tone Seliškar.

2. »*Dija*«, povestica za najmanjše, ki jo je napisal Franjo Roš, in

3. »*Iz starih in novih časov*«, zgodovinske črtice, ki jih je napisal Vlado Klemenčič.

Vse tri knjige bodo opremljene z lepimi risbami, povestica »Dija« celo z barvanimi.

Naslovna stran: »Šole je konec«.

Foto: Alojz Vizjak, Trbovlje.

»Naš rod« izhaja v Ljubljani med šolskim letom in ga prejemaajo naročniki »Mladinske matice«, ki plačajo naročnino za list in publikacije »Mladinske matice«, v mesečnih obrokih po din 2'50.

List izdaja »Jugosl. učiteljsko združenje« — sekcija za dravsko banovino v Ljubljani, zanjo odgovarja Metod Kumelj.

Glavni in odgovorni urednik Josip Ribičič.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Frančiškanska ulica 6.

Tisk Učiteljske tiskarne v Ljubljani (predstavniki Francè Štrukelj).

Angela Vodetova

DA BODO VSE SLOVENSKE MATERE ZADOVOLJNE

Dan vseh mater je v mesecu maju. Takrat ti nudi pomlad najnežnejšega cvetja, da z njim razveseliš svojo mamico in ji pokažeš svojo ljubezen. Morda pa pripravljáš za ta njen god še kaj drugega, kar ji pokloniš poleg cvetja? Ali ni ljubko, če otrok preseneti svojo mater s kakim darilcem, katero si je čisto sam omislil in tudi čisto sam prihranil denar zanj? Morebiti je že kako leto bilo pri vas tako na materinski dan in gotovo se še spominjaš, kako je bila mama vesela in naravnost ganjena, ko je videla, kako njen otrok misli nanjo. In če pridružiš darilcu še pristrčno pesmico — pa se mami in tebi kar samo smeje od sreče.

Toda vse mamice niso tako srečne kakor tvoja. To so tiste matere, katerih se nihče ne spomni na materinski dan, ki sploh nikoli ne praznujejo svojega godu, tiste, katerih otroci sami ničesar nimajo. To so tiste matere, ki bi bile srečne, če bi imele za svoje otroke vsaj najpotrebnejšo obleko in hrano. To so matere tistih otrok, ki goli in lačni sprašujejo: »Kaj pa mi?« O njih smo povedali v predzadnji številki »Našega roda«, da so nebogljenci brez srajčk, pleničk, jopic, hlačk. Za te mamice bi bil največji praznik, ko bi mogle obleči svoje malčke v toplo in snažno perilce.

Mnogi otroci so že sklenili pomagati tem otročičem in s tem razveseliti njihove mamice. Prosili so doma svoje mame, da so pregledale po omarah, če imajo kaj ponošenega perila za dojenčke. V mnogih razredih je kupček darovanega perila lepo narasel in to pol bodo razredi obdarovali najmlajše slovenske bratce in sestrice — in s tem razveselili njihove mamice. Anica, učenka drugega razreda neke ljubljanske šole, je z veseljem prinesla v šolo srajčke, ki jih je sama nosila, ko je bila še majhna. Našla jih je lepo zložene v predalu in mama je rekla, da jih hrani za spomin. Anica pa ji ni dala miru: lepo jo je prosila, naj jih podari za revnega otročička, ki ga mora njegova mamica zavijati v svoj predpasnik ali pa celo v raztrgane cunje. Mama se je dala kaj hitro pregovoriti: saj je čutila, kako ji bo najlepši spomin vzbujala zavest, da je oblekla še enega otročička v perilce, ki je grelo pred leti njeno dete.

Perilce, ki ga bodo zbrali otroci po naših šolah, bodo poslali revnim materam v naše obmejne kraje. Poskrbeli bodo, da bo o pravem času zbrano, tako da bo prav na materinski dan prispelo v domove teh mater. Pa lepo voščilce bo priloženo, ki bo govorilo, da prihaja darilo od srca.

Tako bo letos praznovanje materinskega dne prav posebno lepo, saj naši otroci ne bodo razveselili le svojih mater, ampak bodo osrečili tudi druge matere, tiste, ki so daru in prijazne besede najbolj potrebne.

Anton Ingolič

S I R O T E

Ilustriral
Fran Mihelič

12.

Tistega dopoldne je ležal nad Doleno nenavaden mir.

Dež je še nalahno pršil, a veter se je polegel že zgodaj zjutraj. Niti najmanjšega glasu ni bilo čuti, še psi in petelini so molčali. Če je kdo stopil na cesto, se je ozrl plašno po vasi in naglo krenil po svoji poti. Ljudje se šepetaje govorili med sabo.

»Kdo je že slišal kaj takega?« so se izpraševali vsi po vrsti.

»Sam hudobec jih je zapeljal!« je menila stara ženica.

»Kaj, hudobec! Župan, Ribič in Srakica so krivi! Težko se bodo zagovarjali pred božjim stolom,« je dejal nekdo drugi.

»Župan prezira in zaničuje reveže, kakor bi bil več kot drugi ljudje!«

»Ribič še lastne žene ni maral! Župnik so ga že posvarili, a se ne zmeni za njihove besede! Toda tudi njega bo dosegla roka božja!«

»Srakica pa je silila ta dva uboga otroka v vsakem času v mesto, niti jesti jima ni dajala, čeprav ima več denarja kakor kateri koli izmed nas. Saj jo poznamo, skopuljo! Kaj ji zdaj pomaga denar! Svoje duše si ne bo mogla izveličati z njim!«

»Ne, ne,« je ponavljal najstarejši mož v vasi, »vsi smo krivi! Brigamo se samo zase, bližnji nam niso mar, pa če umirajo od gladu! Ljubezni, prave ljubezni ni več med nami! Zato pa je prišlo tako daleč. Čujte, ljudje, ljubezni je premalo med nami!«

Tako je šlo po vasi od hiše do hiše, od človeka do človeka.

Slavko pa je v tem času ležal v topli sobi svojega učitelja in ni ničesar vedel o vsem tem. Kmalu potem, ko

so ga pripeljali v vas, ga je napadla takšna mrzlica, da je izgubil zavest. Zdaj ga je kuhala vročina, da mu je pot lil z obraza, potem ga je spet treslo od mraza, čeprav ga je učitelj odel z vsemi odejami, ki jih je imel. Nekaj časa je ležal mirno, nenadoma pa je začel mahati z rokami in govoriti v svojih blodnjah:

»Pomagajte, pomagajte, da ne bo prepozno! Odprite vrata, jaz sem še tu! Slišite? Tudi jaz bi rad šel ven... Pustite me, pustite me...«

Potem je nadaljeval z jasnim in čistim glasom:

»Pred kraljem pa mlad junak stoji, kakor hrast stoji, stoji, govori...«

In spet je padel v nezavest.

Učitelj je zaskrbljen sedel ob njegovi postelji in mu stregel. Ko je prišel zdravnik, je napeto pričakoval njegove besede. Zdravniku se je zresnilo čelo, ko je dejal:

»Hudo je z dečkom. A mogoče bo premagal mrzlico. Če preživi današnji dan, je rešen.«

»Pomagajte mu, prosim, to je moj najboljši učenec!« je prosil učitelj.

»Storil bom vse, kar je v moji moči,« je obljubil zdravnik in pripravil zdravila. —

Pri Pehti pa je vladala še večja tišina.

Njena edina soba je bila vsa izpremenjena; v njej ni bilo ne postelje ne velike mize s klopmi. Pač pa je stal sredi sobe majhen mrtvaški oder in na njem je ležala Trezika. Še drobnejša je bila kakor navadno. Bele jesenske rože so obdajale njen obraz, ki je bil še bolj bel kakor one. Sveče

so plapolale in vrgle na obraz zdaj pa zdaj rumen soj. Srakica, oblečena v črno obleko, se je vlačila kakor senca iz sobe v kuhinjo, postajala na vežnem pragu in se spet vračala k umrli, dolgo strmela vanjo, potem pa namočila rožmarinovo vejico v blagoslovljeno vodo in jo poškopila ter spet odšla.

Zdaj pa zdaj je prišel kdo molit. Pokleknil je pred oder, zmolil očenaš ali dva in poškopil pokojnico. Odšel je tako tiho, kakor je prišel.

Le Tinček in Štef se nista ganila iz sobe. Sedela sta nepremično za pečjo. Nista in nista mogla verjeti, da se je tako strašno končalo.

Ure so potekale počasi. Ljudje so prihajali in odhajali, mnogo je bilo takšnih, ki so ob tej priliki prvič stopili pod Pehtino streho.

Tinček se ni brigal zanje. Ko so se oglasili pred hišo nenavadni koraki, pa je le dvignil glavo in se ozrl proti veži.

Tam je stal invalid Miklavčič, za njim pa Tinčkov oče in mlada žena, v kateri je prepoznal svojo mater.

Pognal se je k njima.

»Oče! Mati!«

Oba sta ga radostna pritisnila na srce.

»Ubogi, Tinček, potolaži se, odslej bo drugače!« je dejal oče.

»Prišla sva, da vaju vzameva k sebi,« je pristavila mati.

Invalid pa je pobožal Tinčka po glavi in se nasmehljajal:

»Kar sem obljubil, sem tudi izpolnil! Vama se ne bo treba potikati več po jamah!«

»Kje je Trezika?« je vprašal oče.

Tinček je v odgovor zajokal in pokazal v sobo.

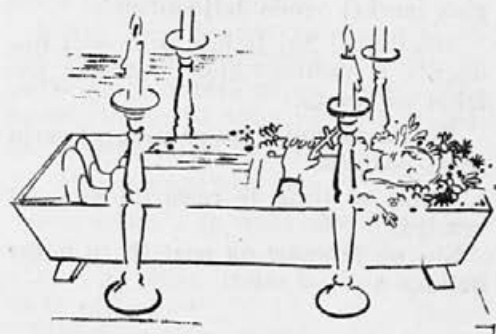
Oče in mati sta stopila korak proti sobi. Tedaj se jima je iztrgal iz prsi obupen krik.

»Trezika! Trezika!«

Oče se je opotekel v sobo, se sklonil nad Treziko in jo poljubil na čelo, pri tem so se mu usule solze po licu. Tudi mati je bila solzna, čeprav Tre-

zika ni bila njen otrok. Čutila se je krivo njene smrti.

Tudi Srakica se je zavedala svoje krivde, saj je Treziko in Tinčka ona s svojo skopostjo in šibo pognala iz hiše. Ko je videla, kdo je prišel, se je skrila v kuhinjo in se ni prikazala, dokler je ni poklical Tinčkov oče. A ničesar ji ni očital, spoznal je, da nima pravice do tega. Dokler ji je pošiljal denar, je skrbela za njiju; da bi storila to brezplačno, ni mogel zahtevati od nje. Denarja pa ji ni mogel več pošiljati, ker je izgubil delo. Tako so se ob mrtvi Treziki zavedli vsak svoje krivde, tudi Tinček, ki jo je speljal v jamo.

Pehta je prva poskušala popraviti svoj greh.

Pri večerji je dolgo iskala primerne besede, potem pa je le spravila na dan:

»Kaj sem že mislila? Da, Trezikin pogreb bom jaz plačala! Potem pa lahko ostanete kar pri meni. Imam še nekaj denarja. Njivo, par krav in travnik bi lahko kupili zanj. Naj ima Tinček kočjo in vse, kar imam!«

Zavzeli so se in niso mogli priti do besede. Šele invalid je pretrgal molk:

»Lepo ste naredili, mati! Tako bo najbolje za vse!«

Po večerji je prišel kropit celo sam župan. Ko je bil gotov, pa ni odšel, marveč je obstal na pragu, kakor bi rad še nekaj dejal. Večkrat se je ozrl k Štefu, ki je sedel za pečjo, naposled pa je stopil k njemu in spregovoril:

»Štef, naj bo pozabljeno, kar je bilo med nami! Pridi k nam, vzamem te za malega hlapca! Hočeš?«

Štef je hvaležno pogledal župana, mu segel v desnico in pokimal.

Pozneje je prišel kropit tudi čuvaj Pogorelec, kar čez noč je zlezel v dve gubi. Ko je opravil molitev, se je milo razjokal. —

Čez tri dni sta Tinček in Štef odhitela že navsezgodaj pogledat, kako je s Slavkom. Dotlej sta bila dvakrat tam, pa ju niso pustili k njemu. Z bojaznijo sta se spraševala, kako mu je. Ali mu je boljše ali pa je mogoče že mrtev? Srce jima je drhtelo od strahu in noge so jima bile težke kakor svinec, ko sta stopala po stopnicah k učiteljevemu stanovanju.

»Da bi le ozdravel!« je Tinček na glas izrekel vročo željo obeh.

»O, da bi! Saj je bilo že dovolj hudega!« je vzdihnil Štef in zbežan potrkal na vrata.

Ko sta vstopila, sta se najprej ozrla proti postelji.

Tedaj se jima je razširilo srce od veselja.

Slavko je sedel na postelji in božal Belko.

»Slavko!« sta vzkliknila oba hkrati in planila k njemu.

»Štef! Tinček!« je zašepetal Slavko in segel po njunih rokah.

Nekaj hipov so se držali za roke in od sreče niso mogli spregovoriti.

»Da ti je le boljše!« je končno zaklical Tinček.

»Še danes pojdem v Ravne in povem Dragarju, da prideš ti namesto mene k njemu v službo,« je dejal Štef.

Šele zdaj se je oglasil učitelj, ki se jim je medtem približal:

»Nikamor ne boš hodil, Štef! Slavko se bo najprej dodobra pozdravil, potem pa bo ostal pri meni. A na jesen pojde v gimnazijo!«

Štef in Tinček sta se vsa zavzeta ozrla na smehljajočega učitelja, Slavku pa so ob teh besedah privrele od brezmejne radosti solze v oči, premikal je ustnice, a prave besede ni mogel najti v zahvalo. Ah, saj to je bila vendar njegova največja želja že od nekdaj! Končno je le ujel učiteljevo desnico in pritisnil nanjo svoje drhteče ustnice.

K O N E C

Lojze Perko MOJI MAMI

Danes goduješ, mamica moja. Samo oči zaprem in spet sem pri Tebi. Roke Ti podam in v oči Ti zrem. V njih je samo sonce. In rož Ti prinesem, ki si jih imela tako rada.

Samo oči zaprem in spet sem pri Tebi...

A ne morem zares. Nikoli ne bom mogel. Preveč so zemlje nasuli na Tvoje telo.

Jaz pa tavam po svetu brez miru in iščem lice, ki bi bilo v dobroti Tvojemu podobno. Iščem ljubezni med ljudmi. Pa se nemo poskrijejo v svoja zavetja. Pogledi so hladni, usta molče. Mene pa zebe na tujem. Le spomin nate me greje...

Samo oči zaprem in spet sem pri Tebi...

Venceslav Winkler

»**POD NAŠIMI OKNI
TEČE VODIČKA . . .**«

Illustrirala Maza Kraljeva

Bilo je v četrti pomladi velike vojne. Od vsepovsod so se valile proti zapadu množice, včasih peš, včasih na konjih in vozeh. Dnevi so bili topli in prijetni, po vrtovih je dišalo cvetje, po poljih je mamilo oči sveže zelenje.

Janče je ždel v grmovju pred vasjo in prebiral veje, če so že muževne. Pasel je in manjkalo mu je piščali. Poslednja suha krava, ki jim je v teh lačnih dneh ostala, je mirno mulila travo kraj pota in se ni menila za nikogar, niti ne za nove trume vojakov, ki so se peš in z vozmi pomikale proti vasi. Ljudje so bili utrujeni, kakor da jim je prvo sonce prepojilo ude s svinčeno težo, konji so tolkli po prašni cesti, enakomerno kimajoč z glavami, dolga vrsta je šla mimo Jančeta, tiha in negibna. Le iz zadnjega pokritega voza je vztrepotala pesem, jasen glas je pel zategnjeno:

»Pod našimi okni teče vodička . . .«

Janče je spustil veje in poslušnil. Nagnil je glavo iz grmovja in se zagledal v vojake. Pesem je zrasla v nerazumljive besede, končala s pridušenim vriskom in utihnila. Ob vozu sta stopala dva stara vojaka z nasaženima bajonetoma, povešala sta glavo, kakor da mislita na nekaj daljnega, lepega.

Janče je gledal za trumo in pozabil na piščali. Nekdo je bolan ali pa imajo koga zaprtega. Leži na slami, ne vidi jasnega neba, pa se je spomnil nekdanjih dni in je zapel.

»Pod našimi okni teče vodička . . .«

Janče je skušal ponoviti pesem s prav takim zategnjenim glasom, sedel je poleg grmovja na tla, zaprl oči

in zasanjal. Stoji hiša ob bregu, mogoče je mlin, mogoče je brod, pod hišo teče reka, morda je samo šibek potok, teče in šumi. Zdaj pa zdaj pogledata iz hiše oče ali mati, pogledata in se nasmehmeta. Lepa pomlad, Bog ve, kje hodi sinko?

Janče se je zdrznil. Potresel je z glavo, znova se je vzdignil in iskal primerno vejo, da bi naredil piščal. Uvil jo je, rezljal jo s čudovito vztrajnostjo in ljubeznijo, ko je bila gotova, je zapiskal. Razočaran jo je vrgel po tleh. Ves čas je zvenela v njem zategnjena vojakova pesem, zapeta z jasnimi, skoraj otroškim glasom. Piščalka je pa zapiskala presunljivo ko stara opekarna v bližini.

Nekaj časa je nepremično stal ob poti, oziral se je po nebu in brezbrizno brundal predse napev stare šolske pesmi, kakor bi hotel nekaj potlačiti. Ni mogel. Znova je poskusil:

»Pod našimi okni teče vodička . . .«

»Ne znam!« je vzdihnil trudno. Poiskal je šibo in se odpravil k Liski. »Dosti si jedla, treba bo domov, kaj se ti zdi?«

Krava je leno dvignila glavo, nato se je premaknila, kakor bi bila z vsem zadovoljna. Obrnila se je proti cesti in odšla sta skozi vas. Janče je mahal s šibo, da je žvižgalo v zraku in mrmraje ponavljal zategnjeno pesem:

»Pod našimi okni teče vodička . . .«

Prišel je do doma in se začudil. Na vrtu je ležalo nekaj vojakov, zdelo se mu je, da spijo. Dva sta se dvignila in radovedno ogledovala suho kravo. Na hlevska vrata je bil naslonjen bradat mož s puško v roki. Ko je hotel Janče odpreti vrata, je odkimal z glavo in se nasmejal ter spregovoril nekaj besedi, ki jih fant ni razumel. Ozrl se je okoli sebe. Vojaki na vrtu so molčali in ga brezbrizno opazovali. Pritekla je mati, prišla ga je za roko in odvedla s kravo vred od hleva.

»Pojdi za danes k Martinčevim,« je dejala s trepetajočim glasom, »govorila sem že, tam imajo še nekaj prostora. Lahko boš spravil kravo!«

»Zakaj pa?« je kriknil fant uporno. Nekaka jeza ga je obhajala. Kolikokrat se bo še treba umikati tujim vojakom?

Takrat se je oglasila iz hleva tista zategnjena pesem, pela je s čudno žalostnim izrazom, drhteče besede so bile nekoliko zamolke:

»Pod našimi okni teče vodička...«

Janče je zastrmel v hlevska vrata, v oči se mu je zameglilo, lice se mu je skrivilo kot presunjeno od bolečine. Hlastno je zašepetal:

»Ali je zaprt?«

Mati je prikimala in se skrivoma ozrla. Pogledala je po vojakih. Dva, ki sta ždela pod cvetočo jablano in tiščala glavo na kolena, sta poskušala s polglasnim odpevom, zibala sta se in objemala kolena z rokami. Ko jima je pesem preveč zrasla, je zaklical oster glas blizu njiju ukazujočo besedo, zdrznila sta se in umolknila.

Janče je šel počasi za kravo. Pri Martinčevih sta ga čakala Drejko in Nacek. Kot da je samo ob sebi razumljivo, da je prišel k njim, sta potrepljala kravo, spremila tovariša v hlev in počakala, da je privezal žival. Potem so šli vsi trije na vrt, obstali so pod drevjem in nekaj jih je težilo.

»Jaz sem ga videl,« je dejal Nacek po kratkem molku.

Vprašujoče sta se ozrla vanj.

»Čisto mlad obraz ima, čisto bel, tak kot Andrižev France preden je umrl. In zvezane roke in noge.«

»Potem je gotovo kaj hudega storil...«

Povesili so glave. Tako mlad in kaj bo z njim?...

»Cesarja je izdal...«

»Cesarja...« so dahnilo vsi trije. Nekaj neskončno velikega je vzvalovilo pred njimi. Niso mogli spoznati, presoditi, izreči. Potem je pač čisto v redu, so pomislili. Kako da se je upal? In kako ga je izdal? Kako se sploh izda?

»No, izdal ga je pač...«

Tega si niso mogli pojasniti. Le Nacek je trdil ves čas:

»Čisto mlad je še in popolnoma bel obraz ima...«

Tako si niso mogli predstavljati izdajalca. Moral bi grdo gledati, imeti najmanj brado, sploh biti strašen.

»Mogoče pa ni res...« je podvomil Drejko.

»Če so ga pa zaprli...«

To jih je potlačilo. S težavo se je Drejko upiral:

»Bral sem že, da so marsikoga po nedolžnem. In po smrti se je šele izkazalo, da so ga po krivem. Potem so pa zrasle rože na njegovem grobu.«

Tudi onadva sta že brala. V knjigah je polno takega. Nepremično so stali, dokler ni dejal Janče s plašnim glasom:

»Pojdimo ga gledat!«

Ozrla sta se vanj z začudenimi, na pol prestrašenimi očmi. Kaj vendar misli! Stal je pred njima s čisto razsodnim obrazom in držal roke v žepih. Odkimal jima je in zašepetal:

»Za hlevom so češplje. Splezali bi nanje in pogledali skozi okno. Saj to ni nič takega, nihče nas ne bo videl. Mogoče tudi ni izdajalec.«

Oklevali so za trenutek. V očeh se jim je svetilo nekaj ledenega. Če jih dobi straža... Potem so se pomak-

nili bliže. Pred hlevom so ležali vojaki, zdelo se je, da so veseli pomladnega sonca in da spijo... Na vrata je bil še vedno naslonjen bradati možak, nič več se ni smehljaj, gledal je nekam po polju, kakor bi premišljeval, kako je tam, kjer je on doma.

Fantje so se obrnili in se splazili za hišo. Oprezno so se približali hlevu. Mračna stena za češpljami je imela dvoje oken. Ob steni je rasel bezeg in nekaj starikavih češpelj. Janče je nekaj časa ogledoval drevje, nato je nalahko stopil do največje češplje.

»Eden mora paziti...«

Drejko se je srečal z Jančetovimi očmi, prikimal je, zlezal na konec hleva in se skrival za bezeg. Janče je poskusil plezati, Nacek mu je pomagal. Okno ni bilo posebno visoko, odrasli bi ga zlahka dosegel.

»Ali že vidiš?«

»Kmalu,« je sopesl.

Dosegel je okno, oprijel se ga je z obema rokama in zlezal nanj. Zastrmel je v temo. Najprej ni razločil ničesar. Nato je udaril vanj vzduh po živini in nastelji. Napenjal je oči. Ozki pramen dneva, ki je lil skozi okna, je osvetljeval neko postavo blizu vrat. Razločil je ležeče telo. Da, to je on! Zdaj se je dvignil in sedel, bržkone je opazil človeka na oknu. Sončni pramen mu je šinil preko lica, mlad obraz, bel, čisto bel. Janče je težko sopesl. Ali bi mu kaj zaklical? Telo mu je trepetalo od razburjenja. Držal se je z rokama za mrežo, široko odprte oči so pile temo v hlevu.

»Vidiš?« je zasopesl spodaj Nacek.

»Vidim!« je mrmral Janče.

Tedaj se je nenadoma oglasil Drejko. Skočil je izza grma, zamahnil z roko in razburjeno zasopesl: »Gredo!«

Nacek je obotavljaje se še enkrat pogledal na okno, nato je ukrivil hrbet in šinil za vogal. Izza njega so oprezovale njegove nemirne oči, kaj se bo zgodilo.

Janče je obsedel ko ukopan. Udje so mu postali težki, svinčeni, dvakrat se je ozrl podse, nato po grmovju. Potem ga je nenadoma prišla jeza,

spustil se je po zidu na tla in počenil ob drevju, kakor je skočil. Razločil je še, kako je šinil mimo njega Drejko in izginil za bezgovjem. Nato je zamižal, pričakujoč vsak trenutek težkega krika in strela. Na koncu hleva se je res prikazal vojak, zaspalo je pogledal po vasi in spet izginil. Iz hleva se je pa oglasila pesem:

»Pod našimi okni teče vodička...«

Janče je poslušal s stisnjenimi ustnicami in zaprtimi očmi. Nihče ni prišel mimo. Ko je spet pogledal okoli sebe, je videl, da stoji med češpljami Nacek in strmi vanj.

»Ali si padel?«

Janče se je dvignil in počasi stopil bliže. Mlado obličje mu je bilo prepajeno z neko skrivnostjo, položil je Nacku roko na rame in zašepetal:

»Prav tak je, čisto mlad in čisto bel...«

Izza ogla je počasi prilezel še Drejko. Niso mogli govoriti. Kakor bi bili od nečesa pijani, so šli mimo hiš iz vasi. Na koncu pri plotu so se ustavili in sedli. Rahel vetrič jim je hladil razpaljene obraze. Niso videli ptic, ki so se podile nizko okoli njih, niti čuli pastirjev, ki so jim kričali z gmajne.

»Sedaj ga bodo ustrelili,« je spregovoril Drejko.

Tovariša sta ga besno pogledala.

»Seveda,« je dejal fant s šklepetajočimi zobmi, »vrsto postavijo predenj in, bumf! kroglo v glavo.«

»Tako je mlad...« je zamrmral Nacek.

Molčali so, da se je mrak dotaknil hribov in se je iz vasi oglasilo zvonjenje. Za zdravamarijo je zapel še navček. Spogledali so se.

»Saj ni nič!« je dejal Janče. »Stara Koščakovka je umrla. Kaj mislita?«

Res sta mislila na nekoga drugega. Bilo je, kot da mu nočeta verjeti. Navček je zbadal in trepetal in nato odsekano ugasnil. Nad hišami se je pokazal dim, živina je mukala.

»Če bi ušel...« je zamrmral Janče.

Niti zganila se nista. Nato je plašno dodal Drejko:

»Skozi okno bi mu kaj vrgli.«

»Skozi okno,« je pokimal Nacek.

»Da, skozi okno,« se je sključil Janče in golčal kot da pripoveduje samemu sebi: »In ko bi si razvezal roke, bi se vzdignil in splezal na okno. Raztrgal bi mrežo in ušel.«

Pritajen smehljaj je zagorel vsem trem na ustnicah. Drug drugega so prišli za vroče roke in se vzdignili.

Kakor po prstih so se splazili v vas.

Ko se je zableščala mesečina, so vsi trije ždeli za hlevom. Ura v zvoniku je odbila deseto. Samotni zvon je enakomerno udarjal četrti in ure. Jančetu je močno utripalo srce, tiščal je za pasom kuhinjski nož in zobje so mu šklepetali.

»Ali se bojiš?« je šepetal Nacek. »Grem jaz namesto tebe.«

»Ne, ne bojim se, nalašč ne.«

Kot veverica se je pognal po drevju. Prijel se je za mrežo na oknu. Ne-

varno se je zazibala. Pri kraju se je bila odtrgala od zida. Vtaknil je v odprtino roko z nožem in zasopel strmeli v temo. Dva pramena mesečine sta rezala temni hlev. Razložil je, kje leži ujetnik. Prisluhnil je. V hlevu je nekaj zašumelo. Mož se je na ležišču obrnil in polglasno vzdihnil.

»Pst!« je siknil Janče in zamahnil z roko. Nož je zazvenel na trdih tleh.

Nato je bilo vse tiho. Janče je čul samo, kako mu utriplje srce. Čas se je spremenil v večnost. Nekje silno daleč je znova bila ura z zategnjenimi udarci. Ravno je hotel znova zaklicati, ko ga je zdramil oddaljen šum. Bilo je kot da se bliža težak voz. Zamolkel ropot je bolj in bolj naraščal. Nato je čisto blizu umolknil. Voz se je ustavil. Janče se je stresel in skušal zdrkniti z okna. Čul je, kako je stražnik pred vrati udaril s petami, nekdo je hrupno odprl vrata in hlev sta zalila močna luč in šum nepoznanih glasov.

»Prišli so!« mu je zašepetal Nacek pod oknom.

Toliko je še videl, da je nekdo sunil ležečega, naj vstane, nato se je spustil na tla. Podrsal je ob zidu. Veje so ga opraskale, zapeklo ga je po obrazu in brez moči je obstal pod oknom.

»Čemu čakaš?«

Sklonil se je in stopil za tovarišem. Med hišami so se ustavili, vsi trije so sopli, kot bi bili neskončno utrujeni, spregovorili niso nobene besede. Potem se je Nacek obrnil in jo ubral čez vrtove. Kot v omamici sta stopila tovariša za njim. Pri plotu ob cesti so se ustavili.

Iz vasi je priropotal voz. Enakomerno so kimali težki konji, za vozom sta šla dva vojaka s puškama. Izpod platna je odmevala zategnjena pesem:

»Pod našimi okni teče vodička...«

Janče je sedel na tla in se prijel plota. Tovariša sta se naslonila nanj. Da, zdaj so ga peljali. Stiskali so zobe in strmeli v noč. Voz se je oddaljeval, pesem je umirala, ves svet okoli njih se je pogrezal v praznoto, polno pekoče bolečine.

Ina Štokanova

TOMAŽEK JE SPREOBRNIL OČETA

Illustriral Tone Kralj

Tomažek je vedel, da mama joka, če očeta ob sobotah dolgo ni domov. Ves teden potem mati vzdihuje in tarna: »Oh, ta nesrečni alkohol, popolnoma nam bo pogubil očeta in nas vse.«

Tomažek je vedel, da je prav tisti nesrečni alkohol, ki zapeljuje očeta, kriv, da on nima nove tople suknjice in mama ne more odnesti k čevljarju njegovih čevljičkov, da bi jih popravil. Alkohol je vzrok, da morajo jesti dan za dnem same nezabeljene koruzne žgance in da je Tomažkova uboga mama vedno tako bleda in žalostna. Vse to je vedel mali Tomažek, ni si pa mogel prav predstavljati, kdo in kakšen naj bi bil glavni krivec njihove nesreče, tisti grdi alkohol. Bil je še premajhen, da bi vedel in razumel, da sta alkohol, žganje in vino, ki ju prodaja krčmar tam na oglu ulice, kamor zavije oče, kadar dobi v tovarni zaslužek, ter pije in pije, dokler vsega denarja ne zapije. Tomažek si je v svoji otroški pameti mislil, da mora biti alkohol nekakšna gromozanska pošast, najmanj tako grda in hudobna kakor parkelj. Zelo se je bal te pošasti in se je ves tresel, kadar je oče pozno pijan prirogovilil domov. Tomažek si je tedaj vselej brž potegnil odejo čez glavo in si zatisnil ušesa, da ne bi videl ali slišal te pošasti, ki je najbrž prišla z očetom. Izpod odeje je potem zlezal šele zjutraj, ko je slišal, da je oče že odšel na delo in je sonce že svetlo sijalo v njihovo tesno, vlažno sobico.

Zadnji čas je mama vedno pogostejše jokala in tarnala. Včasih je objela Tomažka, ga tesno privila k sebi, se

razjokala in zatarnala: »Oh, ti nesrečni otrok moj in jaz nesrečnica. Saj bom še umrla od bridkosti, če nama alkohol ubije očeta. Potem boš ti, sirotica, ostal sam na svetu.«

Kaj takšnega! To je bilo malemu Tomažku preveč in pregrozno. Da bi kar tako izgubil očeta in mater, ki ju je imel rad! Ne, ne, ne! Na vsa moč je zajokal in zatulil in s svojim drobnim srčecem smrtno zasovražil tisto pošast, ki je vse njihove nesreče kriva, tisti grdi, ostudni alkohol.

In je sklenil, da mamici pomaga, tako ali tako. Da reši očeta tistega grdega alkohola. Sam pojde nad to pošast, čeprav je majhen in šibek, ter jo zlepa ali zgrda pregovori, da enkrat za vselej pusti njegovega očeta pri miru. Morda ga bo tista pošast celo hotela pohrustati ali pa mu bo odgriznila roko, nogo ali celo nos. Pa kaj za to, da bo le rešil očeta in mamica ne bo več žalostna. Tomažek je bil sam nase in na svoj junaški sklep zelo ponosen in je mamico potolažil: »Mamica, nič ne jokaj. Jaz pojdem s palico nad tistega alkohola, tako ga bom nabil, da bo takoj pustil očka.«

Mati se je skozi solze nasmehnila:
»Oh, ti moj ljubi, dobri fantek!«

Niti slutila ni, da je Tomažkov
sklep tako neomajen, da je tista pa-
lica, ki jo je nedavno našel nekje na
dvorišču, že pripravljena, da Tomažek
z njo obračuna z alkoholom.

In ko je neko soboto zvečer mama
spet tarnala in jokala, ker očeta ni
bilo domov, je Tomažek izginil. Z
njim je izginila tudi palica. Mama ga
je klicala po dvorišču, iskala pri so-
sedih, toda Tomažka ni bilo nikjer.

Tomažek pa je medtem koracal po
ulici, oborožen z velikansko palico in
se plaho ogledoval po ljudeh. Tako
veliki, skoraj velikanski so se mu
zdeli, ker je bil sam tako majhen. Na
ulici so sicer gorele luči, vendar ga je
bilo strah. Še nikoli ni šel sam takole
po cesti in povrh še zvečer, ko je zu-
naj vse polno strahov. Najraje bi se
bil vrnil, pa ni niti več prav vedel, v
kateri hiši stanujejo, ker so bile vse
hiše tako zelo podobne druga drugi.
Koracal je dalje. Morda pa slučajno
naleti na očeta ali kakšnega soseda,
ki bi ga povedel domov. Toda vsi

ljudje, ki so hodili mimo in ga so-
čutno gledali, so bili tuji, nepoznani.

Neodločno je obstal na vogalu pred
hišo, ki je imela široka okna in ste-
kljena vrata, ki so bila žarko razsvet-
ljena in skozi katere so prihajali zvo-
ki gramofona. Tedaj je prišla mimo
gospodična, se nasmehnila Tomažku
in ga vprašala: »No, fantek, kaj pa ti
iščeš tukaj?«

Tomažek ves v zadregi ni vedel, kaj
bi rekel, pa je zajecjal, kar mu je
najprej padlo v misel: »Alkohol...
alkohola iščem.«

»Alkohola?« se je začudila gospo-
dična in se zamislila, potem pa je
rekla: »Najbrž so te poslali po pija-
čo, kajne, fantek? Alkohol boš dobil
tule notri,« je pokazala na steklena,
razsvetljena vrata in odhitela.

Tomažek se je zastrmel v vrata. To-
rej je vendarle prav prišel. Tam notri
je tisti alkohol. Tam je oče. Skozi
motna steklena vrata je videl moške,
ki so sedeli pri mizah in se glasno po-
govarjali. Najbrž sedi tudi alkohol
pri kateri izmed miz. Tomažek je ves
vztrepetal. Ves pogum mu je hipoma
upadel. Kaj bi on opravil pri teh ve-
likih, močnih možeh s svojo palico,
in alkohol poleg tega niti ni samo
mož, ampak tudi pošast. Najraje bi
pobegnil. Toda kam? Domov ne zna.
Nič. Vseeno bo vstopil, drugega mu
ne kaže, čeprav ga pošast pohrusta
vpričo njegovega očeta. Toda palico
bo pustil zunaj. Saj mu ne bi poma-
gala. Prosil bo alkohol, lepo ga bo
prosil, naj pusti očeta, da pojmeta
skupaj domov. Milostivi gospod, mu
bo rekel, tako, kakor pravi mama hiš-
nemu gospodarju. In globoko se mu
bo priklonil.

Prislonil je palico v kot in ves dr-
getajoč od strahu vstopil. Obstal je
pri vratih in mežikal. Zaradi močne
luči in dima sprva ni mogel ničesar
videti, le slišal je hripave glasove gra-
mofona in mož, ki so se smejali, po-
govarjali in prepirali. Potem, potem
pa je stopil predenj sam alkohol, ka-
kor je sklepal po njegovi ogromni,
grozo in spoštovanje vzbujajoči zuna-

njosti. Bil je sicer bolj podoben človeku kakor pa pošasti, kot si jo je Tomažek predstavljal. Imel je človeško glavo, noge, roke in život, toda vse je bilo ogromno, najogromnejši izmed vsega pa je bil trebuh, krog katerega je imel pripasan predpasnik.

»No, kaj bi rad, fant?« je ogovoril Tomažka.

Tomažek pa ni mogel reči ne bele ne črne, samo nekaj nerazločnega je jecjal. Oni pa je namršil obrvi in še enkrat vprašal:

»Kaj hočeš? Povej brž, nimam časa, da bi se razgovarjal s tabo.«

Ne smem ga razjeziti, sicer me najbrž požre ali pa vsaj pošteno premikasti, je prešinilo Tomažka in zbral je ves pogum in z jokavim glaskom, ki mu je trepetal od strahu, zaprosil: »Gospod mmilostli-vi, llepo pprosim jaz in mmamica, pustite našega očka ddomov.« Potem je bridko zajokal.

Krčmar ga je začudeno gledal. Sklonil se je k njemu in rekel: »Saj te niti ne poznam. Čigav pa si?«

»Lačnov sem,« je zaihtel Tomažek, »Lačnov Tomažek.«

»Hoj, Lačen,« je zaklical krčmar v krčmo, »pridi sem, tvoj sin je tukaj.«

Izza mize v kotu je vstal moški in se približal. Bil je Tomažkov oče. Strašno grdo je gledal Tomažka.

»Kaj pa ti tukaj?« je zarohnel, »mati te je poslala, kajne?«

Tomažek je odkimal. »Sam sem prišel,« je povedal, »mama tako joka, pa sem šel prosit alkohola, naj te pusti domov. Mama je tako žalostna, saj bi lahko še umrla.«

»Kakšnega alkohola si šel prosit. Kdo je tisti alkohol?« se je čudil oče.

Tomažek je pokazal na krčmarja.

Krčmar se je široko zasmel. »Jaz sem alkohol. Kdo ti je pa to natvezel, fant?«

»Sam vem,« je priznal Tomažek, »mama vedno pravi, kadar ni očeta, že spet ga zapeljuje tisti alkohol. In neka gospodična mi je rekla, da je tu notri alkohol. Oče, pojdi domov, mama tako joka,« je še enkrat tiho zaprosil.

Oče je gledal sina, ki je ves v solzah tako majhen in žalosten brez suknjice in v raztrganih čevljičkih stal pred njim in ga proseče gledal. Srce v prsah se mu je zganilo in mu ukazalo: popravi, kar si zakrivil, dokler še ni prepozno! Odločil se je. Trd izraz na njegovem obrazu je hipoma uplahnil. Nasmehnil se je Tomažku, dvignil njegovo drobno drgetajoče telesce na svoje močne roke in rekel: »No, pa pojdiva domov k mami.«

Na cesti pa je Tomažka še enkrat vprašal: »Pa te res ni poslala mama?«

»Ne, če ti vendar rečem, očka. Sam sem šel. Saj sem vzel tudi palico s seboj, da bi nabil alkohola, ki tebe nikoli ne pusti domov, pa sem se preveč bal in sem palico pustil zunaj. Oh, očka, ti ne veš, kako bo mamica vesela, ko prideš domov.«

Trdo se je oklepal očetovega vratu. Oče pa se mu je samo smehljaj, tako lepo se je smehljaj kot prej nikoli.

Tako je mali Tomažek spreobrnil svojega očeta, ki zdaj nikoli več ne vstopi v tisto hišo s steklenimi vrati, na vogalu ulice, ampak pride domov in kramlja z mamo in Tomažkom in mama nič več ne joka in ne tarna. Smeje se in šiva Tomažku novo suknjico, takšno, ki bo lepa in topla in bo imela zlate gumbe, kot jih imajo suknjice gosposkih dečkov.

Gustav Saviša

BOBNARJI PA BOBNAJO . . .

Bobnarji pa bobnajo, mlade žolne so, ki po deblih tolčejo in črvičke zbirajo, glasno muzicirajo . . .

Kaj pa ne bi bobnale, saj se zdaj poslavljajo, na gostijo se pripravljajo, ker se ženin črni kos kmalu poroči in kosovko za ženo dobi.

Bobnarji bobnajo, bobnajo . . .

Pa lisica mimo pride, radovedno povprašuje: »Kaj pa bobnate glasno, koga kličete tako?»

»Nikogar me ne kličemo, le za svatbo zbiramo črvičke, da veselo bo!«

»Kdo se ženi?« lisica radovedi.

»Strina vedi, da se kosovka moži, kosa za moža dobil!«

»Kos, kos, kos! Ej, ta ženin bos! Tudi meni fant je všeč, kolikokrat je že pel, da je bil ves gozd vesel! Tudi jaz bi rada pomagala in darilo jima dala! Kmetič v gošči pač dovolj ima kokoši. Eno ujamem ali dve, pa prinesem vam darilo, da vam slajše bo kosilo!«

Že lisica dalje smukne in si misli:

»Kot vodomci, ki vseh tepčkov so potomci, so neumne žolne te! Res darilo bom dobila, toda sama ga použila! Vi pa sline le požrite in zaman se veselite.«

»Kam pa strina brez darila?« že se žolne oglase, ko domov lisica gre, ki jih po grbi je dobila, ko kokoši je davila.

»Reva sem se pregrešila, pa takoj sem kaznovana! Mesto mastnega purana ali goske ali pure, nosim bunke, rane, ture! Kmet me je namlatil in me z vilami pobratil!«

Bobnarji pa bobnajo, bobnajo in črvičke zbirajo.

Pa gre mimo medved stavec:

»Kaj repenčite se tod?! V gozdu sem le jaz gospod!«

»Ne zameri starešina! Svatbo pripravljamo, kos se nam oženil bo!«

»Kaj, da jaz sem starešina? No, če je pa res tako, vam darilo bom prinesel. Čebelnjak je za goro. Kos satovja vam privoščim, da vsak svat se držal bo sladko. Ko je medved med dobil, vsega je polizal sam. Deda je postalo sram, na drugo pot jo je zavil, da domov je prihlačal.

Bobnarji pa bobnajo, bobnajo . . .

Naposled prikoraka divji volk:

»Zakaj vi danes ropotate? Ali drugega ne znate?«

Bobnarji pa bobnajo in mu odgovarjajo:

»Kdo se briga zate, svatbo le pripravljamo, da gostija lepša bo!«

»Kdo nevesta bo in ženin kdo?«

»Kosovka bo zdaj nevesta vitka, črna, zvesta, ženin bo veseli kos, ki prepeva, pleše bos!«

»Tudi jaz prinesem dar, saj je kos res ljubka stvar, ki že zgodaj me predrami, ko sem zjutraj še v omami, da se pravi čas zbudim in na lov hitim!«

Volk gre tiho po stezici:

»Hm, k mesarju grem, ki je tele klal. Saj sem tudi sam mesar, razdelim ga kot je treba, sebi pol in svatom pol, pa ga bo za vse dovolj!«

Preden pride do mesarja, ga je že četrt odbil:

»Sam tri dele bom dobil!«

Preden pa v mesnico skoči, se odloči:

»Kaj še drugim bi dajal, kar bom le težko ukral! Raje bom vse sam požrl, svatbo v gozdu bom prezrl!«

Že v mesnico se požene.

Pes mesarski pa tedaj straži v nji in direndaj se prične. Pes laja, grize, da mesar sam prihiti in sekiro zavihti.

Volk se komaj živ odplazi, skozi hosto gre domov. Pes za njim še laja: »Hov!«

Bobnarji pa bobnajo, pridno črve iščejo, k svatbi se pripravljajo in vse leto bobnajo, na darila čakajo, na medveda starešino, na volka in lisico, sproti črve pojedjo.

Pavel Kunaver

S L O V O

Illustriral Henrik Smolekar

Sonce se je ravno dotaknilo hribov na zapadni strani Ljubljanskega polja, ko sta dva mlada moža privedla svoja konja iz gozda v bližini Trzina.

»Ali ni divna ta dežela?!« je navdušeno vzkliknil francosko starejši od obeh in pokazal na Kamniške planine, ki so vse ožarjene od zahajajočega sonca na severu zaključevale pokrajino polj, širnih gozdov in gričev.

»Razumem vas,« mu je odvrnil tovariš, »da vas je vlekel nazaj, pogledat še enkrat te lepe kraje. Toda razložite mi, zakaj morava sedaj previdneje potovati kakor po Nemčiji in smeva v Ljubljano šele ponoči! Današnja noč v gozdu mi ni nič kaj ugajala! Jesen je že in tabornih ognjev sem sit,« je godrnjal mlajši.

»Potrpi še nekaj tednov, pa bova doma. Tukaj pa moram biti nekoliko previdnejši. Čez eno uro bova v Črnučah. Tam sem bil v bojih za most, ki so ga Avstrijci hoteli zavzeti, težko ranjen in sem v Ljubljani okrevaj. Marsikdo bi me lahko spoznal, kar bi naju utegnilo ovirati,« je pojasnjeval starejši. »Glede noči pa nikar ne godrnjaj. Bila sva vsaj varna!«

»Ali je tod okoli mnogo rokomavhov?« je vprašal mlajši.

»Da, bili so, dokler Napoleon ni naredil red. V štirih letih je počedil deželo in pobesil in razpodil to sodrgo. Oh, kakšna škoda, da je dežela zopet padla pod staro avstrijsko oblast,« je vzdihnil starejši.

»Da, da; marsikatera dežela bo še zdihovala po Napoleonovih uredbah,« je pristavil mlajši.

»Najbolj pa ilirske dežele. V kakšnem stanju smo jih prejeli! Narod suženj tujih gospodov. Kmet je ponižno upogibal svoj hrbet pred tistim, ki ga je najbolj tepel in mu delal kri-

vice. Kakšna škoda za ta narod, moj dragi Bertrand, da je moral toliko stoletij zdihovati pod tujci, ki so skrbeli samo za svoj blagor, ljudstvo pa pustili v bedi in pomanjkanju!«

»Toda ni mi jasno, tovariš Lapaine, kako ste se mogli razumeti tako hitro s tem ljudstvom,« je vprašal Bertrand.

»Ni lažjega! To ti je nenavadno nardarjen narod! Nobena reč pa mu menda ne gre tako hitro v glavo kakor jeziki, našo francoščino so takoj vzljubili, posebno pa v mestih. V Ljubljani sami jo je pospeševal neki duhovnik, bivši frančiškan, Vodnik po imenu. Takoj po našem prihodu je pričel pisati francoske vadnice za svoje Slovence. — Toda, glej, tu je griček, kjer sem jo iztaknil,« je rekel Lapaine in pokazal na malo vzpetino nad črnuškim mostom, kamor sta že v trdem mraku dospela.

»Tega pa mi še niste povedali, tovariš Lapaine,« je pristavil mlajši.

»To je hitro povedano, četudi ni bilo tako hitro preboleno. Po naši nesreči na Ruskem l. 1812. sem bil jaz

zopet med srečniki, ki so se iz ruske zime in izpred kozaških sulic živi in pravočasno rešili. Zato me je vojno poveljstvo tudi takoj zopet napotilo s svežimi četami nazaj v Ilirijo. Tu pa je bilo slabo za nas. Lastni bratje so pomagali Slovencem rušiti Ilirijo.«

»Tega ne razumem, tovariš Lapaine,« je rekel mladi Bertrand.

»Nič lažjega. Avstrijska generala Miljutinovič in Rebrovič sta l. 1813. vodila posebno junaške graničarje tod zoper nas. Vidiš, tukaj gori na tej rebri sem poveljeval eni izmed čet, ki so morale braniti naskakujočim Avstrijcem prehod čez most. Pri nekem bajonetnem napadu sem se spopadel z nekim avstrijskim častnikom. Treščil je s svojo sabljo po moji glavi. Tovariši so mi pozneje pravili, da sem istočasno jaz vanj izpalil svojo pištolo in da je padel. Pa jaz se tega res ne spominjam,« je odkritosrčno priznal bivši branilec črnuškega mosta.

»Bridki in sladki časi so nastopili zame potem,« je nadaljeval. »Moja četa je bila nastanjena v hlevih pri tr-

goveu Smoletu v Ljubljani in tja so me po bitki tudi prenesli. Ne morem ti povedati, kako skrbno so tam pazili name in kako ljubeznivo so mi stregli Smoletova mala Mimica, Andrejček in njihova dobra mamica! Samo pri lastni materi sem užil toliko dobrote in ljubezni. Zato pa hitim, da jih še enkrat pozdravim.«

Vzpodbodel je konja in odpeketalast proti mestu, katerega luči so se bolj in bolj bližale.

»Poslušaj, tovariš Bertrand,« je rekel bivši častnik Emil Lapaine in ustavil konja tik pred mestom. »Jahaj ti počasi dalje proti Vrhniki in me na klancih nekje za tem krajem počakaj, da bova skupaj nadaljevala pot proti morju. Jaz se bom nekaj ur zamudil pri svojih znancih, da vzamem od njih slovo, morda za vedno. Srce me žene tja, da bi še enkrat videl družinico, ki mi je rešila življenje.«

Tovariša sta se ločila.

Pri Novakovih so ravno povečerjali.

»Micika, vi pojdite danes kar takoj spat, ker ste menda nekoliko bolni,« je rekla gospa in Micika je hvaležno pogledala svojo gospodinjo, pobrala z mize krožnike ter želela lahko noč.

»Pa vidva morata tudi v posteljo, otroka!« je rekla mamica Mimici in Andrejčku, ki pa sta milo prosila, da bi smela še nekoliko časa ostati v družbi staršev. Preden pa je bilo odločeno, ali bo prošnja uslišana, je zadonelo iz veže močno trkanje.

»Andrej, poglej no ti, kdo je. Micika je gotovo že legla,« je rekla gospodinja. Toda zmotila se je. Še preden se je trgovec dobro dvignil iz svojega udobnega naslanjača, je prihitela dekla v sobo in veselo razburjena klicala: »Gospod Lapaine so prišli! Gospod stotnik so tukaj!« in že je za njo stopil pred osuplo družino njihov nekdanji varovanec, francoski stotnik Lapaine.

»O, gospod Emil! Od kod pa vi?! Micika, brž gospodu večerjo! Vam bom pomagala! Pa, revež! Kakšni ste! Prašni! Od kod pa vas je sreča prinesla!« tako so deževala vprašanja na

prišleca kakor toča in gospod Smole ga je potisnil na svoj naslanjač, Andrejček mu je sezuval prašne škornje, Mimica pa se je stisnila k njemu.

»Oh, kako ste ljubeznivi!« je vzklikal stotnik. »Od kod prihajam? Prav za prav bi se me morali bati! Begunec sem.«

»Mi se vas ne bojimo, ker vas imamo preveč radi!« sta vzklikala otroka, in nasmeh staršev, ki sta se vsedla poleg gosta, je potrjeval, da je res, kar otroka trdita.

»Oh, že od junija sem na potu s tovarišem, ki me bo čakal danes ponoči pri Vrhniki! Pri Belle-Alliance ali Waterloo je bila naša četa kirasirjev ločena od ostale armade in prav čudno je, da smo se razkropljeni rešili,« je pojasnjeval gost.

»Ali ste morali zopet v vojsko, ko ste ozdraveli, Emil?« je Andrejček vprašal gosta.

»Pa še rad! Pa moram že vse povedati, da boste razumeli. Saj veste, da je bil takrat, ko sem jaz tu pri vas ležal težko ranjen in ste mi tako lepo stregli in rešili življenje, Napoleon, naš veliki cesar, premagan zaradi velikanske premoči sovražnikov pri Lipskem. Bilo je žalostnega 16., 18. in 19. oktobra 1813.«

»Vemo, vemo!« so vzklikali njegovi verni poslušalci.

»Ne morem vam povedati, koliko sem pozneje trpel, ko so mi tovariši po vrnitvi v Franciji pravili podrobnosti iz te strašne bitke. Kako žal mi je bilo, da nisem mogel pomagati svojemu cesarju!« je vzdihoval častnik, kakor da bi bil on sokriv, da so nasprotniki zmagali.

»Pa dalje: Po Lipskem se Napoleon kljub ljutemu odporu ni mogel več vzdržati. Odstavili so ga in poslali na otok Elbo. Jaz sem tedaj v vaši oskrbi lepo ozdravel, in ko je moj cesar žalosten zdihoval na mali Elbi kakor lev v kletki, sem se jaz ob tejle moji mali Mimici sprehajal po vašem vrtu in po Ljubljani.«

»Pa saj niste mogli drugega storiti, Emil!« ga je tolažil Andrejček.

»Ti tega še ne razumeš, kaj je skrb in ljubezen za domovino, srček moj,« mu je odvrnil oficir in pogladil dečka.

»To pa ni res!« je vzkliknil Andrejček. »Gospod Vodnik so nas naučili domoljubnih pesmi in jaz imam Slovence čez vse rad. Oče pa so me naučili celo ‚Ilirijo oživljeno!‘«

»Nikar ne moti gospoda Emila!« ga je rahlo pokaral oče, četudi mu je oko z ljubeznijo počivalo na malem dečku, njegovem upanju. Nato se je obrnil do gosta: »Ali ste šli od nas naravnost v Francijo?«

»Ali ste našli svojo mamico zdravo?« je naglo še dodala Mimica.

»Oh, seveda! Hvala Bogu! Pripovedoval sem ji, kako dobra si bila, ko sem jaz malone umiral pri vas. Rekla je, da bi te tako rada objela in poljubila; da bi te imela najraje za svojo hčerko!« je odgovoril gost.

»Te mamice so vse tako dobre!« je vzkliknila Mimica in se obesila svoji na vrat in jo vroče poljubila.

»Sedaj pa res tiho, otroci!« je rekel trgovec, Lapaine pa je nadaljeval:

»Od vas sem preko Italije kaj hitro prišel domov. Tam sem popolnoma okreval in v našem prijaznem domu s tovariši obujal spomine na junaške dneve. Mnogi so bili tam, ki so bili z Napoleonom v Egiptu, po nemških bojiščih, pri Aspernu in Austerlitzu, na Ruskem, pri Lipskem in drugod. Tako smo nekega lepega dne letos zgodaj spomladi sedeli v prijazni naši lopi, ko je prihitel sel z novico, da je Napoleon s svojo malo vojsko ušel z Elbe in koraka proti Parizu!«

»Joj, to ste bili gotovo veseli, gospod Emil!« je vzklikal Andrejček.

»Da bi vam mogel popisati veselje po Franciji! Nobena povodenj tako hitro ne narašča kakor je tedaj Napoleonova armada. Mi, nekdanji njegovi vojaki, smo iz vseh strani drli k njemu. Kralj Ludovik XVIII. je naglo pobegnil iz dežele. V nekaj dneh je Napoleonovo cesarstvo zopet oži-

velo in Francija je svobodneje zadihala. Le žal, da je vse hitro minulo.«

»Kaj pa je povzročilo nesrečo?«

»Čisto enostavno: premoč! Sovražne vojske se še niso razšle in celo Angleži, ki so najtrdovratnejši vojaki, so imeli svojo vojsko še na evropski celini. Ko jim je še junaški nemški general Blücher prihitel na pomoč, ni pomagalo nobeno junaštvo več. Preveč je bilo nasprotnikov.«

»Toda kako ste prišli sem od tako daleč?« je vprašal Andrejček in prekinil žalostni molk, v katerega so se potopili pripovedovalec in poslušalci.

Stotnik je dvignil glavo in rekel: »Ko smo nad Angleži že zmagovali in se za umikajočimi zaganjali kakor risi, je prišla mogočna nemška armada. Stari Napoleonovi junaki so raje umirali, kakor pa da bi se umaknili. Požete so bile premnoge vrste. Med našo konjenico so kosile topovske krogle in nato presilne množine tujih sabelj. Razkropljeni smo bili. Med mojimi tovariši in Parizom je stal sovražnik. Daleč od bojišča smo se razšli in v raznih preoblekah pozkušamo priti domov.«

»Gospod Emil, ali mislite, da boste tod mimo najlaže prišli na Francoško?« ga je vprašala gospa Smoletova.

»Gotovo, gospa. Našel bi še drugo krajšo pot. Pa prijelo me je hrepeneenje, videti še enkrat vas vse. Zato sem izvolil to pot, ki je tudi najmanj nevarna. Od Trsta dalje po morju ali preko Italije bomo še bolj varni, povsod je mnogo francoskih prijateljev.«

»Kaj pa se je zgodilo z vašim cesarjem?« je vprašal Andrejček.

»Strašno! Ko sva s tovarišem Bertrandom potovala kot trgovca preoblečena, sva izvedela, da je Napoleon postal angleški jetnik in da ga peljejo na otok Sv. Heleno. Moj ubogi, dragi cesar!« je vzkliknil v solzah junak, ki se nekoč ni bal same smrti.

»Bo pa še od tam ušel!« je tolažilno vzkliknil Andrejček.

Gospod Lapaine se je moral nasmejniti modrijanu in je rekel: »Ta otok je prav majhen, pust, in daleč, daleč doli sredi viharnega Atlantskega oceana med Južno Afriko in Južno Ameriko.« Po kratkem premolku je dodal: »Od tam se nikdar več ne bo vrnil. Angleži ne izpuste iz svojih rok, kar dobe vanje. Tudi je podnebje na Sv. Heleni tako nezdravo, da Napoleon v brezdelju ne bo dolgo vzdržal. Oh, strašno je to!«

»Da, res je strašno; a naša domovina se ga bo vedno s hvaležnostjo spominjala!« je dejal trgovec Smole.

»Oče so mi povedali, da smo takrat pod vašim cesarjem prve slovenske šole dobili!« je povedal Andrejček.

»Oh otrok, ti se niti ne zavedaš, koliko smo izgubili, odkar so se tirani zopet vrnili v deželo,« ga je poučeval oče in se obrnil k stotniku:

»Da, slovenščina je zopet zapostavljena, gospod Emil, graščaki so dobili zopet nad našim kmetom mnoge predpravice nazaj in mnoge je sram, da so sinovi svojega naroda.«

»Očka, preveč ne smeš pretiravati! Gospod Emil, marsikaj pa je le drugače. V kratki dobi francoskega vladanja v naši deželi se je narodna zavest tako okrepila pri nas, da nikoli

več ne bo ugasnila!« je živahno pripovedovala gospa Smoletova.

Sedaj je tudi trgovec začel pripovedovati, da se krog zavednih Slovencev vedno bolj širi. Med tem, ko je razlagal svojemu gostu, kako je sedaj v bivši Iliriji, je gospa stregla svojemu nekdanjemu varovancu in mu polnila potno torbo z izbranimi jedmi in pijačami, kajti med pogovorom ji je razodel, da mora brezpogojno še danes za tovarišem Bertrandom.

»Oh, kako mi je žal, da nočete pri nas ostati!« je vedno vzklikala gospa. Zakaj niste še Bertranda pripeljali!«

»Ravno tako rada bi ga imela kakor vas!« sta zatrjevala otroka.

»Verujem vama, verujem! Toda v Ljubljani me premnogi poznajo. Še vedno sem francoski častnik, četudi preoblečen. Storil sem svojo dolžnost. Videl sem vas še enkrat in zopet se vam najiskrenejše zahvaljujem za vse dobrote. Brez vaše ljubeznive materske postrežbe in nežnih ročic vaše hčerke in sinčka ne bi bil več živ.«

Ginjen je nehal govoriti in stiskal je roke vsem štirim. Segel si je na

prsa in odpel zlat medaljon na verižici ter ga obesil Mimici okoli vratu, rekoč: »Ko sem odhajal v boj, mi ga je dala mati, da bi me čuval vsega hudega. Vojne je konec; nosi ga srečno ti v moj spomin. — Pa še ti nekaj, Andrej moj dragi; na!« Segel je v žep in potegnil iz njega nekaj zlatnikov z Napoleonovo sliko. »Ne pozabi nanj, ki danes hudo trpi in ki je hotel tvojo domovino dvigniti na enako višino kakor našo ponosno Francijo!« Poljubil je dečka in odhitel na dvorišče, družinica pa za njim. Zavihtel se je na konja in s solzami v očeh izginil v temni ulici.

Čez nekaj mesecev so Smoletovi dobili iz Francije dolgo pismo, v katerem jim je gospod Emil Lapaine sporočil, da je po zanimivem potovanju po Jadranskem in Sredozemskem morju prišel zopet domov. Sporočil jim je tudi pozdrave svoje matere, Andrejčka pa je povabil, naj ga pride obiskat. Ko je pozneje iz Andrejčka postal Andrej, je tudi res obiskal svojega prijatelja v Franciji, od koder se je vrnil še bolj goreč domoljub.

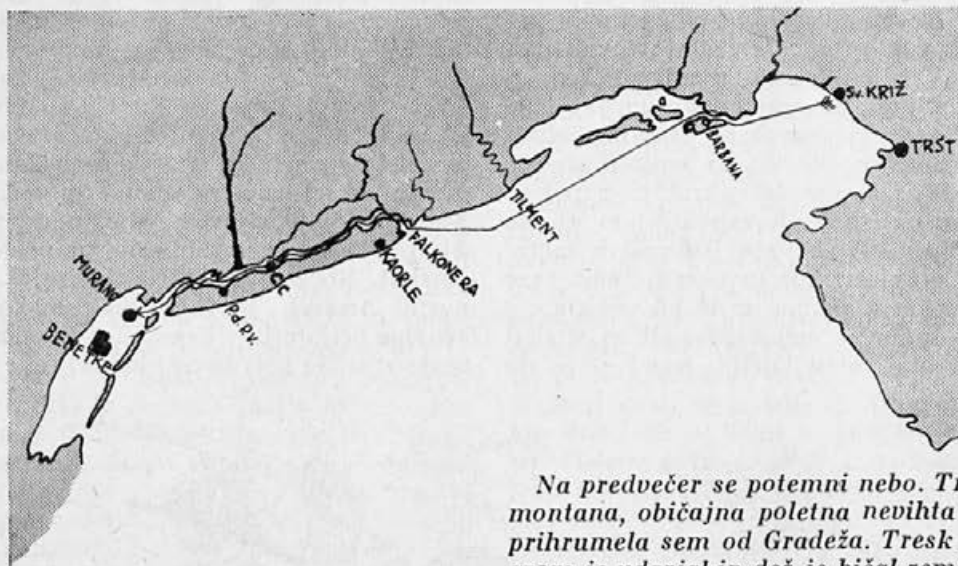
Albert Turk

SAM S ČOLNOM V BENETKE

Bilo je leta 1926. Brez službe sem živel doma v Sv. Križu pri Trstu. Risal sem, ribaril, posedal z ribiči pri portiču in čakal, da pridem spet do dela, kateremu sem se posvetil.

boriti se z njim, ako bo treba, in tako najgloblje občutiti božje stvarstvo. Moj sklep je bil trden in avgusta sem šel na delo. Izbral sem si čoln, ga temeljito pregledal in uredil, pripravil nekaj hrane in pijače za pot in obvestil znanega ribiča, starega Andreja pri Barbani, kdaj se oglasim pri njem, da mi da za prvo noč krov in polento.

Vse je bilo nared. Določil sem dan odhoda — 12. avgusta ob 14. uri odrinem. V našem portiču je čakal čolnič, da se podava čez morje globoko, pod nebo visoko do belih Benetk.

Tudi tega leta se je v Benetkah odprla Mednarodna razstava upodablja-joče umetnosti. Sklenil sem, da si jo ogledam, a tokrat sem si izbral svojo posebno pot in družbo: od Križa do Benetk hočem priti v enosedežnem čolnu. Pot naj me pelje ob lagunah do kraljice Adrije — lepih Benetk.

Dasi so me domačini-ribiči poznali kot starega morskega volka — saj sem preživel deset let na morju kot mornar avstro-ogrskе mornarice, so mi le odsvetovali, češ: morje je muhasto, čoln je majhen, kraji tuji in neznani. Toda mojega sklepa niso mogli omajati. Želel sem prebiti nekaj ur in dni z morjem sam, živeti popolnoma sam s tem najpeličastnejšim elementom,

Na predvečer se potemni nebo. Tramontana, običajna poletna nevihta je prihrumela sem od Gradeža. Tresk in grom je udarjal in dež je bičal zemljo in morje. Tako je šlo kasno v noč. A proti jutru je od Nanosa zapihala burja, razgnala oblake in vzvalovila morje.

Zgodaj sem vstal in hitel, da pregledam morje in nebeško stran.

Pod menoj je ležal kot na dlani ves tržaški zaliv. Sinja morska plan je bila od piša kraške burje nemirna, na njej le redka jadra čožotov (italijanski ribiči). Na levi je bliščal Trst kakor izpran, kopajoč se v jutranjem poletnem soncu. Ob njem Barkovlje, kontoveljski breg s portičem, kjer je posedal Anton Aškerc in v razgovorih z ribiči snoval »Jadranske bisere«, in dalje bajni Miramar, v svoji snežni belini kakor pravljica nad temnim Grljanskim zalivom, in potem še naša

kriška obala s portičem in mojim čolničem. A na desno Brojnica — tržaški vodovod, za njo Sesljan in nad njim Devinski grad z zalivom, kjer:

»V barko lepa Vida je stopila;
al' ko sta od kraja odtegnila,
ko je barka že po morju tekla,
se zjokala Vida je...«

Vsa naša slovenska obal, tako lepa, prelepa in — žalostna...!

A onkraj Devinskega grada je tekla vrsta gora preko krvave Grmade in s slovensko krvjo prepojene Doberdobske planote tja do vršacev Julijskih Alp z rožnatordečo verigo Dolomitov na zapadu, ki so bleščali v žarkih jutranjega poletnega sonca. Pod njimi je ležala Furlanska nižina, ki so jo prepredale srebrne niti alpskih voda: Soče, Nadiže, Tilmenta in dr., ki iztekajoč se v morje tvorijo lagune, ob katerih me bo vodila pot do Benetk.

Vedel sem, da bo burja do poldneva popolnoma prenehala in sem zato poskrbel, da bo do prvih popoldanskih ur vse nared.

Na kriškem zvoniku je ura udarila dve, ko sem s prvimi zamahi vesla odrinil iz portiča. Ribiči in vaška mladež so mi želeli srečno pot, z brega mi je mati mahala v pozdrav z željo v srcu, da se moje potovanje srečno izteče. Pa jaz nisem poznal strahu in skrbi, zato sem se krepko uprl v vesla in usmeril svoj čoln proti zapadu, ker sem moral do noči doseči furlansko obal, kjer me v Barbani čaka znanec, lagunski ribič, da pri njem prenočim.

Pred menoj je ležalo mirno morje, lahko pljuskajoč ob boke mojega čolna, ki je pod krepkimi zamahi rezal morsko gladino in puščal za seboj peneče brazde. V enakomernem tempu so udarjala vesla v morje, krepko sem se vanje upiral, ker je pot še dolga in me noč ne sme zateči na odprtem morju, kajti pot med lagunami je v noči lahko nevarna. Čoln je drsel s tokom v smeri zahajajočega sonca.

Mrak je. Po lagunah ob izlivu Soče in po morski ravni se oglasi zvon, ve-

černi Ave oznanjajoč. Na cilju sem. Pred uborno lagunsko ribiško kočo je starec. Moli večerno molitev. Vzdrami ga šele moj pozdrav. Pomaga mi potegniti čoln iz vode in me pelje v kočo.

En sam prostor je. Na sredi je ognjišče, kjer kleči mladi Giacomo in kuha večerjo. Kmalu je napolnil ves prostor prijeten vonj furlanske polente. Mladi kuhar je postavil pred nas skledo ribje juhe in polento ter pred vsakega leseno žlico. Stari se je odkril, prekrižal in zajel; za njim še mi. Mladi 12 letni kuhar, njegov oče in jaz. Jakob je bil gospodinja v tem ubornem domu, a bil je tudi prav čvrst mornar.

Ni hodil v šolo. V zimskih dneh ga je učila sosedova Lenka branja in pisanja. Tu živi z dedom in očetom težko življenje lagunskih ribičev: poleti ribarijo, v zimi in burji se zapro v svoje kolibe, kjer krpajo in pripravljajo mreže za prihodnjo pomlad. Pri tem delu si sosedi medsebojno pomagajo.

Po večerji sem podal gospodarju steklenko naše črne kriške kapljice in tobaka za pipo. Steklenka je šla od ust do ust in pipica se je prižgala. Iz starega zaboja sem dobil vrečo suhih alg, za vzglavje nerabne mreže, legel sem in kmalu zaspal.

Ni še sonce posvetilo v Furlanijo, ko sem vstal, se okopal, pripravil čoln, segel v trde ribiške roke očeta in sina, pobožal še spečega Jakoba in se podal na pot. V samostanu na Barbani je

bila ura štiri, ko sem vozil skozi barbensko laguno proti Gradežu. O Barbani poje Igo Gruden:

*Devinčani, Križani, Istrijani
in kar jih je na naši še obali,
iz vseh vasi so verni priveslati,
čožoti z njimi, Brici in Furlani.*

*V Barbano vsi, k Mariji v svete kraje,
za zarod trte molit, želeve ajde,
in da ljubezen se jim ne omaje.*

Želel sem tedaj in želim danes vsem z besedami stare narodne pesmi, ki jo pojo barbanski romarji:

»Po pravi polti vozi jih, Marija...«

Ob pol šesti uri sem zavozil mimo plaže v Gradežu na odprto morje. Morsko gladino je še pokrivala jutranja meglica. Svoj čoln sem okrenil v pravcu Tilmenta. Izza Učke je posvetilo sonce, nad menoj je plaval galeb. Vozil sem mimo ribiških ladij. Vso noč so čakale na plen. Sključenih hrbtov so nekateri vlekli iz morja mreže. Voščil sem jim srečo. Začudeno so odzdravili in hiteli z delom.

Kmalu sem bil sam s svojim čolnom na prostrani, neizmerni morski planjavi. Sonce se je vedno bolj upiralo v moj hrbet. Daleč na zapadu je

blestela iz morja stolna cerkev mesteca Kaorle. Za menoj je bilo že ustje Tilmenta. Žejen in utrujen sem bil. Okrenil sem k obali, zavozil na suho, se okopal in okrepcal. Premagala me je utrujenost in sem zadremal.

Po kratkem počitku sem bil spet v svojem elementu. Toda sedaj je šlo teže. Mistral (sciroco ali zapadnik) je zapihal. Valovi so rasli in so občutno zmanjševali brzino mojega čolna. Nasprotnik je postajal vedno močnejši, a pred menoj je bila še dolga pot in sonce je neusmiljeno žgalo. Kloniti nisem hotel. Do noči moram doseči pristan. Ali bom vzdržal? Spustil sem se v boj. Vozi, vozi!

Tam globoko na zapadu se pokrije nebo s temnimi oblaki. Zamežika! Bil je blisk, ki oznanja bližajočo se poletno nevihto — tramontano.

Kmalu se pripodijo po nebu črni oblaki kakor divje pošasti. Pokrijejo sonce in globoko, kakor iz morskega dna, se oglasi prvi grom. Bliski si sledijo in vedno glasneje je grmenje. Na odprtem morju je odmev jačji in — učinkovitejši! A jaz sam s svojim čolnom. Kam sedaj?

Mimo mene se pripodi ribiška ladja razpetih jader in hiti proti obali med lagune. Z vso silo svojih ne ravno šibkih mišic zavozim za njo. V kanalu so obstali in mi povedali, da peljejo ribe v Benetke. Vihar jih je zapodil v zavetje. Tu morajo čakati, da mine nevihta. Obetal se nam je pošten ples. Moj čolnič so privezali k ladji, a sam sem splezal na palubo, kjer sem pomagal povezati jadra in pospraviti s palube vse, kar ni pričvrščenega. V morje smo spustili na pramcu in na krmu sidro. Prve kaplje so udarile na krov in nas pognale pod palubo. Le stari kapitan je še ostal na krovu in premaknil in pritrldil to in ono vrvo.

Toda tudi on ni dolgo vzdržal. Strašen blisk in grom je presekal ozračje in ulila se je ploha. Od zapada je zapihl sunkovit veter. Dvigal je valove in jih treskal in butal ob našo ladjo, da je ječala pod udarci. Naliv je razbičal ladjo in laguno. Grom je nepretrgoma bobnel in treski so udarjali.

»Kmalu bo mimo,« reče stari kapitan in potegne iz svoje pipice: »Po tramontani dobimo burjo, in rečem vam, danes nas bo še sonce grelo.« Nato sem mu moral praviti o svoji poti. Občudoval je mojo predrznost in mi dal še nekaj nasvetov. Svetoval mi je, naj nadaljujem pot med lagunami in naj se ne podajam na odprto morje. Opozoril me je na nevarna mesta, ki so mu zelo dobro znana. Sami bodo po nevihti spet zaplovili na odprto morje in hiteli proti Benetkam, da oddajo ribe, ki so plen večjega števila ribiških ladij.

Polagoma je prenehalo udarjanje dežja po krovu. Neurje je šlo že preko nas in veter je pojema. Meni se je mudilo na pot, a kapitan me ni pustil prej, da sem z njimi popil skodelico kave. Med ribiče sem razdelil poslednje cigarete, se zahvalil za zavetje, skočil v čoln in odveslal. Tudi oni so dvignili sidro, zaveslali iz lagune na odprto morje, razpeli jadra in hiteli po zasluženi denar za ulovljene ribe.

Visoko nad menoj so se podili zadnji oblaki, ki jih je sever trgjal kakor cunje. Tu in tam je skozi nje posijalo sonce, a vendar je bilo hladno. Krepkeje sem stisnil vesla in pognal čoln še z večjo silo po gladini.

Mrak je legal na zemljo, a jaz sem hitel do svoje zadnje postaje — v Falconero. Bila je noč, ko sem zagledal v daljavi prve lučke majhnega naselja. Kmalu sem dospel do gostilne na obali, od koder so prihajali glasovi pivcev in pevcev. Tu so se shajali ribiči in mornarji. Eden izmed njih mi je pomagal izvleči čoln na suho in sem ga zato povabil k mizi. Vsedla sva se pod brajdo na gostilniškem vrtu. Naročil sem ribe in vino. Možu se je jezic razvezal in je pravil o svojih doživljajih na morju. Na oceanu je doživel brodolom skunerja; od tedaj je nesposoben za brodarjenje. Živi tu pri hčerki edinki, ki gospodinji v gostilni »Pri starem mornarju«.

Pred nama je ležalo morje in lagune, v daljavi pa odprta morska plan v prelestni svetlobi luninega svita. Od morja je pihljal lahnen vetrček. Ura je šla na polnoč. Ni mi bilo do spanja. Tudi utrujen nisem bil. Kaj, ko bi še nocoj nadaljeval pot?!

To misel povem staremu mornarju. Ni je zavrnil, marveč nasvetoval: »Ako sedaj krenete na pot, Vas bo tok gnal proti Cave Zucherine. Do ene ponoči ste tam. Kmalu za tem Vas bo zajel tok reke Piave in vi nadaljujte pot vedno s tokom. Do jutra lahko dosežete Muran. Noč je svetla in ni nevarnosti, da bi kot izkušen mornar zašli na plitvino in v blato. Pred tem se pač pazite!«

Prijaznemu možu sem se zahvalil za nasvete, poravnal račun in nadaljeval pot.

Čoln je letel, kot bi imel peruti: tok in krepki zamahi, h katerim me je silil nočni hlad, so ga gnali. Do ene ponoči sem dospel do Cave Zucherini.

Tu sem izstopil, se v kavarni okrepčal in kmalu odrinil od brega dalje.

Spet sem bil sam, okoli mene mir, neskončni mir, a nad menoj je pla-

vala luna. Čoln je rezal srebrno gladino in zdelo se mi je, da namakam vesla v živo srebro, ki zalesketa in zasumi pod udarci vesel. Tiho sem zapel pesem in krepko veslal dalje in dalje. Čutil sem, kako me je zajel tok reke Piave in dobro sem moral krmariti, da me ni v začetku zanesel na plitvine lagun, ki jih je sam v teku stoletij ustvaril.

Koliko mladih življenj je uničil ta tok v letu 1918., ko se je bližal konec

bolj odpiral. Tu in tam sem zagledal obrise ribiških ladij.

Ura je šla na četrto. Porto di Cortellazzo je še dremal, ko sem vozil mimo. Še dve uri krepke vožnje in če gre po sreči, bom ob šestih v Muranu. Moč toka je popuščala, krepkeje sem moral zaveslati.

Uro kasneje, ob petih sem zavozil v beneško laguno, v kateri leži čarobno mesto na koleh, ki jih je dala naša zemlja, svetovnoznane Benetke.

svetovnega klanja in sta si stali dve sovražni armadi ob bregovih te reke kakor dve strahotni pošasti druga drugi nasproti. Koliko trupel je prinesel ta tok iz daljnih lombardskih nižin sem do morja, kjer ležijo sedaj kosti žrtev nepojmljivega sovraštva na dnu te peščene obale.

Take in slične misli so me obhajale, ko sem vozil po teh lagunskih tokovih proti in mimo luke Piave Vecchia. Na ustih mi je zamrla pesem.

Polagoma se je začel delati dan. Prvi jutranji svit je obsvetil vzhod in razlil svojo luč po širni morski planjavi. Laguna se je vedno bolj izgubljala v morju in pogled se mi je vedno

Skoraj tisoč let so Benetke vladale Jadranu. Za oblast na vzhodni obali sinje Adrije so se mnogo stoletij borili z našimi pradedi. Da, celo premagani so bili in davek so plačevali zato, da so lahko plovili po našem morju. Vendar jim je naša needinost pripomogla do zmage in mnogo naših mest nosi še danes znake beneške oblasti — krilatega leva. Mnogo naših sinov je služilo kraljici Jadrana in ji pomagalo množiti njeno bogastvo, ki se vsemu svetu še danes kaže v prekrasnih palačah in cerkvah, v muzejih in galerijah slik, a posebno v prekrasnih stolnici, cerkvi svetega Marka.

Tu so živeli veliki mojstri čopiča: Tiepolo, Tintoretto in Tizian, tu so se

učili tudi razni naši rojaki lepe slikarske umetnosti in so dobili vzdevek »Schiaivone«.

Tu je vladal dož Gradenigo (Gradnik!). Tu je riva »Degli Schiavoni«, kjer so pristajale ladje vzhodne obale Jadrana. Za njeno moč, bogastvo, slavo so sinovi vzhodnega Jadrana dajali tudi svojo kri!

A danes nam razkazujejo Benetke le svojo mrtvo slavo.

Turki so po zasedbi Balkanskega polotoka zelo občutno omajali moč Benetk. A ko se je odprla pot čez širni ocean in je zgubil vzhod svojo trgovsko važnost in pomen, je začela moč Benetk občutno propadati. Životarjenje te, prej tako mogočne države in velike morske sile, je končal veliki Korzičan, ko je zasedel mesto, ukinil republiko in jo priključil Avstriji.

Take in enake misli in spomini so se mi vzbujali, ko sem vestal proti Muranu. V daljavi sem že videl obrise mesta svetega Marka, ki je vstajalo iz jutranjega mraka. Nad mestom se je ponosno dvigal zvonik cerkve zaščitnika mesta in republike.

Na desni je ležalo v megli mestece Murano. V dobi slave in moči Benetk je cvetela tu znamenita beneška steklarska obrt, znana še dandanes kot beneško steklo.

Zavozil sem v portič. Bil je že dan, ko sem pristal.

Tako sem po skoro 30-urni vožnji dosegel svoj cilj.

Zapustil sem čolnič in popoldne sem se zapeljal z »Beneškim tramvajem« (majhen parnik, ki oskrbuje osebni promet med Benetkami in Muranom) v mesto na Mednarodno razstavo, da vidim, kaj novega ustvarjajo umetniki dleta in čopiča, a tudi zato, da zopet obiščem znance iz dijaških let, da obudim spomine, ko sem živel v Benetkah kot dijak Beneške akademije, a tudi zato, da zopet enkrat doživim vso lepoto in romantiko tega edinstvenega mesta.

OPOMBE:

Mednarodne razstave upodablajoče umetnosti v Benetkah so še predvojna institucija. Razstavljali so že na njih tudi naši umetniki: Kralja, Meštrović.

Barbana — božja pot na laguni med Oglejem in Gradežem. Obiskujejo jo tudi ribiči slovenske obale. Znale so procesije, ko vozijo v ladjah kip Matere božje iz Gradeža v Barbano.

Tintoretto in Tizian — znamenita slikarja iz XVI. stoletja.

Gradenigo — dož slov. porekla Gradnik. »Riva degli Schiavoni« — slovanska obala v Benetkah.

Albert Sirk: akad. slikar, profesor risanja na gimnaziji v Celju. Rojen l. 1887. v Sv. Križu pri Trstu. Njegov oče je bil lastnik ribiških ladij. Sirk je končal pred vojno slik. akademijo v Benetkah. Kot Slovenec je bil razrešen službe na ital. gimnaziji v Trstu. L. 1929. je prišel v Jugoslavijo, kjer živi še danes. Je naš najboljši marinist. Razstavljal je po vsej naši državi in tudi v inozemstvu. Kot ilustrator sodeluje v »Našem rodu«, »Razorih«, »Mladinski matici«, »Našem valcu«, »Ilustraciji« itd.

Mitja

MAMICI ZA GOD

Sonja je mala,
dobro ne ve,
kaj naj bi dala,
kaj naj pove.

Se jezik zatika,
povedat ne ve,
kar Sonjino vzklika
drobno srce:

»Mamico svojo
rada imam,
za god pa poljubček
na lička ji dam.«

NOETOVA BARKA

po filmu Disneya

ilustriral Oton Gaspari

KO JE PONEHALA, JE OČE ODPRL IN
POGLEDAL NA . NI BILO VEČ IN SIJALO JE
. A SUHE NIKJER, SAMA KAMOR
SEGA . NOE SE IN POKLIČE : „TI MOJ
, ODLETI POD IN POIŠČI SUHO .“
 JE ODLETEL IN JE ZAPRL . KMALU
 PA JE SPET POTRKAL NA . KO GA JE
ODPRL, JE ZAGLEDAL V GOLOBČKOVEM . „HEJI“ JE
 ZAKLICAL. „ SE ODTEKA! BODI
ZAHVALJEN!“ RES JE ODTEKLA IN SE JE
POKAZALA. IN SO PORINILI IZ
. TEDAJ JE UKAZAL: „ZDAJ PA IZ VSI!“

PRVI SO JO UCVRLI NAVZDOL PO ZA

 SO JO MAHNILE , ZA LISICAMI , ZA

VOLKOVI IN . NAGAJIVE

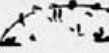

SO Z SKOČILE NA IN . LE

TRMASTI NISO HOTELI

ČEZ . PA JE

IN KMALU SO SE VSE

RAZKROPILE PO . NAZADNJE SO

ZAPUSTILI ŠE IN   IN NJIHOVE

 , DA SI SEZIDAJO NOVO .

Tone Trdan

V DOLINI LONČARJEV

Vre, vre, vre, mi smo pa Ribničanje... Da, da, lonce delamo, krožnike, sklede, latvice, konjičke, hranilničke in drugo lončeno robo. Komu ni poznana slavna dolenska metropola Ribnica? Zelo star trg v severozapadnem delu doline, ki tako slovi po rešetarjih in lončarjih. Plodno polje se razteza od Ortneka, kjer se še danes vidijo razvaline starega ortneškega gradu, pa tja doli do Strmca, ki na

DOLENJA VAS

jugu zapira dolino proti Kočevski. Na zapadni strani jo omejuje podolgovat hrib Velika gora, ki daje ogromne množine bukovega in jelovega lesa za številne parne in vodne žage, ki so nanizane ob potokih Bistrici, Ribnici in Rakitnišci kot jagode na rožnem vencu. Vzporedno z Veliko goro pa se razteza Mala gora, ki na vzhodu zapira dolino. V tej zaprti dolini pa prebivajo Ribničanje, pravi pristni Ribničanje, o katerih ste slišali že toliko dovtipov. Hudomušen in šegav je Ribničan, pa naj bo v salonski suknji, na polju ali v gozdu, pri izdelovanju rešet, za kolovratom pri loncih ali pa oprtan z veliko krošnjo rešet, ko gre »po svejti, pozimi in polejti...« Ljudstvo je pridno ko mravlje. Lepo polje je vedno vzorno obdelano. Že od nekdaj pa so se naši iznajdljivi Ribničanje ukvarjali z izdelovanjem »sühe robe« in pa z lončarstvom.

Na jugozapadnem delu doline leži prijazna vasica Dolenja vas. Prav k nizkemu hribu je prislonjena. Košček sveta, tako lep in prijazen, pa s krasnim razgledom po vsej dolini. K hribu je prislonjena tudi Prigorica. Malo dalje ležita Rakitnica in Blate. To so vasice v južnem delu doline, kjer so se še do danes ohranili lončarji v največjem številu. Dolenja vas pa je središče lončarstva Ribniške doline.

Z izdelovanjem loncev so se pečali že davni predniki Ribničanov. Kranjski zgodovinar Janez Vajkard Valvasor omenja v svoji knjigi »Slava vojvodine Kranjske«, da so se prebivalci tod okoli že v njegovem času, to je pred okroglo 400 leti, pečali z lončarstvom pa tudi z rešetarstvom. Ne smemo pozabiti, da je lončarstvo kot obrt že prastaro. Narodi, ki so že zdavnaj izumrli, so se pečali z izdelovanjem loncev. Primitivni človek je najprej poiskal snovi, iz katerih je izdeloval enostavne posode, potem jih je lepo oblikoval in nato še okrasil. Lepo okrašena

glinasta posoda je služila že prastaremu človeku za uporabo doma, pa tudi v svetiščih in molilnicah. Najdražjo in najlepšo lončeno robo so izdelovali Kitajci že pred 2000 leti iz porcelana. Porcelan je najčistejša razkrojina tistih hribin, iz katerih nastaja tudi naša glina. Ta nežnobela, zveneča in prosojna snov je prevladala v Evropi šele pred okroglo 200 leti na češkem, Saksonschem, v Franciji itd. Tudi stari Slovani so se bavili z izdelovanjem predmetov iz gline in ilovice. Vsaka naselbina je imela svojo obrt. V eni vasi so bili kovači, v drugi sodarji, v tretji lončarji ali rešetarji itd. Izdelke so med seboj zamenjavali. Na starem Kranjskem je bilo lončarstvo zelo razširjeno. Sleherni hiša je uporabljala glinasto posodo.

Ali bi radi vedeli, kako nastane lončena posoda? Zelo zanimivo! Iz gline

— kajpada! Okolica je precej ilovnata, gline je še precej v Ribniški dolini po »Brezju«, toda velikanske množine so jo že izkopali. Dandanes jo dobavljajo večinoma s Kočevskega, kjer je bolj črna ter boljša. Glina napolnjuje doline in kotline po več metrov na debelo. Barve je belkaste, sivomodre, rumenkaste ali rdečkaste. Za lončarstvo pride v poštev kot dobra glina sivomodra in belkasta. Tudi ilovico uporabljajo, toda v manjši množini, ker je onečiščena in pomešana z raznimi primesmi. Gline nato očistijo. To se vrši navadno kar v sobah. Ker je precej prhka, jo je treba stlačiti, da postane mastna, da vsrkava vodo. Razširja tudi poseben vonj. Ko jo namočijo v vodi, postane mehka in gnetljiva. Na tleh jo družinski člani, tudi otroci, teptajo z bosimi nogami, da postane poldrug meter širok in do 20 cm visok kolobar. Glina je na ta način enakomerno razvlečena. Dečki, pa tudi odrasli, kaj radi hodijo po kolobarju ter z nogo gnetejo mehko glino. Tako stlačen kolobar nato postavijo pokonci in režejo s srpi na tanke plasti in jo med tem očistijo raznih ostankov trave, zemlje, kamenčkov itd. Take »zreske« nato položijo v 30 cm visoke kroglice, potem je treba tako pripravljeno glino namočiti, da postane vlečna, ki bo primerna za kolovrat. Kolovrat — Dolenjevaščani mu pravijo »kalurat« — je na leseni osi pol metra široka, okrogla plošča z raznimi podporniki, kamor udarja lončar z boso nogo, ko vrtil kolovrat. Modernih strojev na električen ali na kak drugi pogon ni. Na sredino vrtečega se kolovrata postavi lončar kos pripravljene in odmerjene gline. Nato zavrti kolovrat ter z roko oblikuje lonec, skledo ali kar že hoče. Vsled sredobežne sile in s pomočjo vlažnih krp, lesenih deščic v lončarjevih rokah nastajajočo posodo oblikuje, izravnava v višino, širino, gladi in dela razne oblike. Z neverjetno ročno spretnostjo raste nova posoda, ki jo s tanko žico izurjeni lončar odreže od kolovrata.

Lončeno posodo zlože nato na lesene police, ki so pod stropom na lesenih tramovih. Navadno imajo stare lončarske hiše nalašč v ta namen zabite ozke tramove pol metra pod stropom, kjer se na policah suši glinasta posoda. Še stojijo hiše starih lončarjev, kot n. pr. Šimkovi, Rihtarjevi, Bajtarjevi, Markotovi, Kraševci, Krenčkovi itd., stare lončarske grče, ki so za tisoče dolenjskih gospodinj pripravljale posodo.

LONČARSKA PEČ

Ko je posoda malo osušena, napravijo razne okraske, črte, ornamente, nato je pripravna za peč — za ožago. Ožaga je lončarska peč, zgrajena v polobli z opeko. Ima tri odprtine. Navadno je taka peč zidana v leseni, včasih pa tudi v zidani baraki, ki jih je še precej po južnem delu Ribniške doline. Pri prednji odprtini spravljajo posodo v peč ter jo popolnoma zadelajo, pri stranskih dveh pa kurijo z meter dolgimi poleni. To delo traja od jutra pa pozno v noč, da je posoda prvič prav dobro »ožgana«. Nato jo vzamejo ven, ji dajo glazuro ter jo »pocinajo«, da ni hrapava. Nato gre drugič v peč, kjer se dokončno ožge.

Tako je posoda izgubila vso vodo, postane trdna in zveneča.

Pozimi in poleti, ko »ožigajo«, se zbirajo vaščani — samo možje in fantje — na vasovanje v ožagi. To je lep naroden običaj v prijazni doljenjvaški fari. Otrok pa je vse polno v ožagi popoldne. Pečejo krompir, dokler ne zazvoni Avemariji. Cele rešte lepo pečene krompirja nosijo domov.

V posebnih lopah ali tudi skednjih je posoda spravljena, dokler je ne razpečajo. Treba je z njo v svet, na trg! Tržišč je bilo včasih precej, danes je vedno manj kupcev. Ob lepih nedeljah in praznikih rano zjutraj zapreže lončar svoje iskre konjiče, naloži poln voz loncev, skled in druge robe in hajd po svetu! Gre po Dolenj-

ski, Notranjski, doli na Sušak, Bakar, Crikvenico, Senj, Novi in v vasi ob morju, kjer na semnjih razproda svojo robo, zraven pridno mešetari, da se vse kreše. Marsikateri lončarjev otrok pa si izmisli lepe piščalke, konjičke, hranilnike, ovčke, slone itd. in gre s svojim očetom ob nedeljah po svetu, kjer prodajata ljudem, da prineseta domov kakšen dinar za najpotrebnejše.

Z lončarstvom si je marsikdo v Ribniški dolini opomogel. Včasih je bilo vse polno lončarjev po doljenjvaški fari. Skoro iz vsake hiše se je slišala pesem kolovrata in požvižgavanje lončarja. Res pa je, da železna in pločevinasta roba zadaja dandanes lončarstvu smrten udarec. Zato lončarstvo počasi izumira...

P. Humšek

MRTVI MATERI

Ilustriral Albert Pah

Danes je deset let, kar si nas zapustila, mamica naša. Kakor v sanjah so mi moja detinska leta, ko mi je bil ves svet le ob Tebi in s Teboj. Najbolj pa se spominjam večerne molitve: Klečal sem na svoji postelji, nad posteljico pa je visela podoba, podoba mojega angela, ko spremlja otroka preko brvi. In kolikokrat sva molila k temu angelu, da bi me varoval pred vsem hudim. Otroška je bila moja molitev, Tvoja pa je bila materinsko goreča. In angel Te je uslišal in me varoval.

Mamica, Tebe ni več; zagrebli so Te v blagoslovljeno zemljo, kjer pač mirno počivaš. Tvoja blaga duša pa kot angel varuje Tvojega si-

na... Tebe ni več. Tista podoba angela, ki varuje otroka preko brvi, pa je ostala. Dali smo jo v nov okvir in obesili nad posteljico mojega sinka, da tudi njega varuje njegov angel in da ga varuješ Ti, o mamica, kakor si varovala mene...

ZA TRI DINARJE ELEKTRIKE**RÖNTGENOV POSKUS**

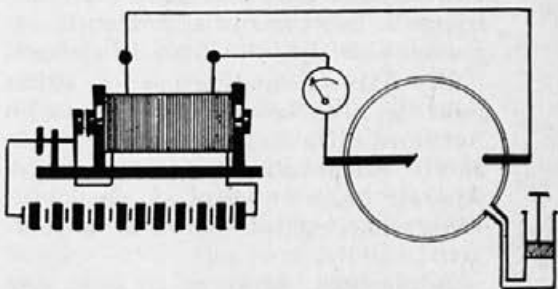
Učenjak Röntgen je imel indukcijski aparat, ki je dal silno močne iskre. Ta aparat je podoben onemu, ki sva o njem že govorila, le da je imel navite mnogo kilometrov bakrene žice. Röntgen je hotel videti, kako bi preskočila električna iskra v brez-zračnem prostoru. V ta namen je napravil stekleno kroglo, ki je imela velikost človeške glave. V to kroglo je vtopil dva kosa platine, ker se je vsaka druga kovina pričela topiti, kadar je preskakovala električna iskra. Po posebni cevi, ki je vodila iz cevi, je učenjak sesal iz nje zrak.

Ko je učenjak v tako pripravljeno cev spustil električni tok, ki mu ga je dal močan indukcijski aparat, je v cevi pričela preskakovati električna iskra kot običajno. Posebna priprava, ki je bila vključena v vod, je kazala, koliko elektrike kroži po žicah.

Tu pričinja pravi poskus. Röntgen je delal v temi, da bi bolje videl, kaj se v krogli dogaja. S posebno sesalko je pričel iz krogle sesati zrak. Opazil je, da je iskra postala nekako bolj lena, da ne preskakuje več tako živo. Čim manj zraka je bilo v stekleni krogli, tem bolj počasi je preskakovala iskra. Tudi njena barva se je pričela menjati. Ko je bil v krogli zrak še bolj redek, se ni videla več ena sama iskra, temveč jih je bil cel snop. Ta snop svetlobe se je vlekel od enega konca krogle do drugega. Učenjaku še ni bilo dovolj. Še dalje je sesal zrak, da bi videl, kaj se bo zgodilo, ko v stekleni krogli ne bo nič več zraka.

Ko je bil zrak v krogli še bolj redek, je učenjak opazil, da ni niti iskre niti svetlobe v snopu. Vso cev je napolnila lepo pobarvana megla.

Ta čudovita svetloba je menjala svojo barvo, ko je učenjak izsesal še več zraka. Naenkrat pa — je svetloba v cevi ugasnila. Nastala je tema. Učenjak je v začetku mislil, da je prekinjen tok. Pogledal je na aparat, ki je meril moč toka, in se prepričal, da tok še vedno kroži. Kljub temu v cevi ni bilo nikake svetlobe. Ko se je učenjak začuden oziral po sobi, je opazil, da se na polici, kjer je imel razne kemikalije, nekaj sveti. Imelo je lepo

zeleno barvo. Stopil je bliže, da bi videl, kaj se sveti, in je spoznal, da se sveti neka sol, ki jo je imel v steklenici. Vedel je takoj, da je ta svetloba v zvezi z njegovim poskusom. Nikdar prej namreč se ni svetila. Če je prekinil tok, je svetloba ugasnila.

Röntgen tega pojava ni še nikdar videl. Vedel je, da morajo iz steklene krogle, skozi katero je puščal močno elektriko, izhajati neki, našim očem nevidni žarki, ki imajo to lastnost, da se zaradi njih sol, ki je bila v steklenici, prične zeleno svetiti. Ker ti žarki do takrat niso bili poznani, jim je učenjak dal ime X žarki.

Da bi spoznal lastnosti novo odkritih žarkov, je Röntgen ono sol namazal na lepenko. Če je tako lepenko v temi izpostavil obsegu X žarkov, je vsa lepenka zažarela v zeleni svetlobi.

Ko je učenjak nekoč držal z ono soljo namazano ploščo blizu steklene kroglice, je opazil, da so na plošči narisane kosti človeške roke. Začudil se je. Še večje pa je bilo njegovo iznenadenje, ko je spoznal, da so to kosti njegove roke. Vsaka kost se je videla, videli so se tudi obrisi mesa. Najtočnejše je bil narisana prstan. Nevidni X žarki so prodrli kosti in meso, pa so se vsled tega njih sence zarisale na plošči.

Če je Röntgen med kroglo in ploščo držal zaprto denarnico, je na plošči videl obrise kovancev, ki so bili v denarnici.

Če je na isti način presvetil okovan čevljev, je videl na plošči vsak žebelj. Tudi one dele, ki so bili v usnju.

Če je med kroglo in ploščo stopil človek, so se na plošči pokazale sence njegovih kosti in obrisi notranjih organov. Videti je bilo, kako deluje srce.

Učenjaki so kmalu zvedeli za važno odkritje X žarkov. Preiskovali so jih neumorno. Na čast izumitelju so jih začeli imenovati Röntgenovi žarki. Aparate pa, s katerimi so jih dobili: röntgenske aparate ali kratko röntgen.

Röntgenovi žarki so za naše oko nevidni. Imajo pa to lastnost, da prodrejo vse predmete, razen kovin. Pa tudi skozi tanke kovine gredo. Zadržijo jih le debele plasti nekaterih kovin, posebno svinca. Ker imajo poleg te lastnosti še to, da zaradi njih zasveti neka sol (Bario platinov cianid), moremo s temi žarki videti v notranjost onih teles, ki jih sicer smatramo za neprozorne.

To lastnost Röntgenovih žarkov so prvi začeli izkoriščati zdravniki.

Če si človek zlomi roko, mora zdravnik, preden jo prične zdraviti, natančno vedeti, kako je kost zlomljena in kako ležijo posamezni delci. To pa je težko ugotoviti, ker se kosti ne vidijo in ker meso na zlomljenem mestu nateče in je silno boleče. Preden so poznali röntgen, so morali zdravniki s tipanjem zlomljenega mesta ugotoviti, kakšen je zlom. Bolnik je pri tem

imel silne bolečine. Z röntgenom je to lažje dognati. Zlomljeno roko namestijo med röntgensko cev in ploščo. Nevidni žarki prodrejo skozi meso skoraj popolnoma, skozi kosti malo manj, in na plošči narišejo meso in kosti. Iz te slike zdravnik natančno vidi, koliko kosov je nastalo pri zlomu in kako ti kosi kosti ležijo.

Na sličen način morejo zdravniki s pomočjo röntgena dognati natančno mnogo bolezni, ki so jih mogli doslej ugotoviti le približno. S pomočjo röntgenskega aparata moremo zasledovati utripanje srca, delovanje želodca in črev, delovanje pljuč in polno nepravilnosti v našem telesu, ki jih do sedaj na živem človeku nismo mogli videti.

Röntgenovi žarki pa so lahko tudi smrtonosni. Sam izumitelj je postal prva njihova žrtev. Mnogo se je bavil z njimi. Stalno so delovali na njegovo telo. Po telesu pa so se zaradi tega pričele pojavljati natekline, ki so se pozneje razgnojile. Ran, ki so nastale, ni bilo mogoče zaceliti. Ud za udom so morali odrezati slavnemu učenjaku. Tudi to ni pomagalo in Röntgen je umrl v največjih mukah zaradi žarkov, ki jih je sam odkril.

Toda njegovo trpljenje je prineslo človeštvu ogromno korist.

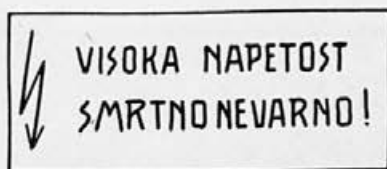
Strup v velikih količinah prinaša smrt, v malih, previdno odmerjenih količinah pa je zdravilo. Tako je tudi z Röntgenovimi žarki. Če dolgo časa delujejo na človeško ali živalsko telo, ga usmrtijo. Če pa delujejo le kratko časa, ga zdravijo. Po dolgotrajnih in nevarnih poskusih na živalih in na lastnem telesu so učenjaki spoznali, da žarki uničujejo stanice, ki sestavljajo vsako človeško in živalsko telo. Ali — ugotovili so tudi to, da žarki prej uničijo stanice, ki so bolne, da torej — če bi se smelo tako reči — najprej telo ozdravijo, nato pa ga umorijo. Iznajdljiv človeški duh pa je to obrnil sebi v prid na ta način, da je bolno telo izpostavil žarkom le toliko časa, da so žarki uničili bolne stanice. Ko pa bi začeli napadati tudi

zdrave, obsevanje prekinejo. Na ta način se jim je posrečilo ozdraviti bolezni, ki so do tedaj veljale kot neozdravljive. Ena od najbolj strašnih takih bolezni je rak, ki se vse bolj širi. Z Röntgenovimi žarki ga morejo ozdraviti. Razen omenjene, je še več drugih bolezni, ki jih uspešno zdravijo z röntgenskim aparatom.

Če te bo zdravnik kdaj preiskoval z röntgenskim aparatom, ga naprosi, naj ti napravo razkaže. Zdravnik bo to prav rad storil, saj je on največji dobrotnik človeštva. Otroci se ga po nepotrebnem boje. Kadar pojedete v mesto na izlet, naj vas učitelj popelje k zdravniku, ki ima röntgen. Videli boste zanimive stvari, ki jih opisati ni mogoče.

Nikjer ne pokaže elektrika tako svoje dvoličnosti kot pri röntgenu. Pravilno uporabljena pomaga poiskati bolezen in jo tudi zdravi, v preveliki količini pa povzroča strašno smrt.

V splošnem se more reči, da je vsaka elektrika smrtnonevarna. Najmočnejša je na vsak način ona, ki jo vidimo v obliki strele preskakovati z oblaka na oblak. Če taka elektrika zadene človeško telo, ga v hipu ubije. Redki so primeri, da človek, ki ga je oplazila strela, ostane živ. Če pa ostane, ima navadno hude posledice.

Nič manj nevarna za človeka ni elektrika, ki teče po žicah iz kraja v kraj. Če je taka elektrika napeljana radi brzjava ali telefona, ni smrtnonevarna — ali kdo ti pove, kakšna elektrika se pretaka po žicah. Radi tega ravna pametno oni, ki se ogiblje vseh žic. Prav posebno pa se je varovati žic, ki vodijo visokonapeto elektriko. Na stebrih, ki nosijo te žice, so nabita opozorila. Nekoč je na tak

drog splezal deček, ki je v bližini pasel krave. Vedel je, da je smrtnonevarno, če se žice dotakne, in tega ni storil. V svoji nepremišljenosti pa je pričel, ko je priplezal do vrha, po žicah pljuvati. Naenkrat pa je grozno zavpil in telebnil na tla. Po slini, ki se je nategnila, ga je udarila elektrika v usta. Samo srečnemu slučaju se je imel zahvaliti, da je ostal živ. Ne dotikaj se žic niti z roko niti s kakim prevodnikom.

Tu bi mogel kdo vprašati: kako pa, da tok ne ubije ptic, ki sedajo na žice?

Pri vseh poskusih sva videla, da elektrika potrebuje dve poti. Po eni gre od hiše, po drugi se vrača domov. Ta druga pot je lahko tudi zemlja. Če se ti, ki stojiš na zemlji, dotakneš žice, po kateri kroži elektrika, bo ona šinila skozi telo v zemljo in po zemlji domov. Udarec, ki nastane, te more ubiti. Ti si torej, če si se dotaknil žice, napravil nekak most, po katerem je elektrika preskočila iz žice v zemljo. Če pa sede na isto žico mala ptica, se dotika samo žice, ne pa tudi zemlje ali kakega drugega prevodnika, ki bi bil spojen z zemljo. Radi tega se ji ne bo ničesar zgodilo. Elektrika iz njenega telesa ne more nikamor. Če ne bi bilo tako, bi naše lastovke že zdavnaj postale žrtev elektrike. Če pa je ptica tako velika, da se, kadar seda ali kadar odleti, s krili dotakne hkrati obeh žic, nastane kratki stik in ptica pade osmojena. Da se to ne dogaja, je med posameznimi žicami praznega dosti prostora tudi za večje ptice.

Če kdo namenoma ali po nesreči prime za žico, v kateri je močna elektrika, ga zgrabi krč in zaradi tega žice ne more spustiti, četudi je še pri zavesti. Takega nesrečnika je treba od žice odtrgati. Če bi ga prijel z roko, bi tudi tebe oplazil električni tok in tudi tebe zgrabil krč. Tudi za vlažno obleko ga je nevarno prijeto, ker ta elektriko prevaja. Treba bo torej hitro poiskati kak izolator in z njim odriniti nesrečneža od žice. Če je te-

daj nezavesten, mu je treba razparati obleko in takoj pričeti z umetnim dihanjem. Razumljivo je, da moraš takoj poklicati zdravnika.

Človeško telo je proti elektriki občutljivo. Občuti jo kot skelečo bolečino. Malo elektrike telesu ne škoduje, v velikih količinah pa more povzročiti nesrečo ali celo smrt. Električna v obliki Röntgenovih žarkov pomaga poiskati bolezni in jih tudi zdravi. Če pa ti žarki predolgo časa učinkujejo na telo, povzročijo na njem neozdravljivo bolezen, na kateri je umrl sam izumitelj in mnogo zdravnikov, ki so se pečali s temi žarki.

Neizmerna je važnost električnega toka. V kratkih poglavjih naše razprave je bilo mogoče naštetih le nekaj njegovih lastnosti. Vsak dan čujemo o novih odkritjih. Učenjaki so neumorno na delu. Stalno raziskujejo to koristno silo in ugibljejo, kako bi jo še mogli vpreči v službo človeštva.

Ogromnih strojev, ki proizvajajo neizmerne količine elektrike, ni bilo mogoče niti omeniti. Ravno tako ni bilo mogoče govoriti o strojih, ki jih električna vrti in na ta način pomaga opravljati najtežje posle. Tudi radio smo morali le omeniti. Ogromno je še poglavje o kemičnih lastnostih električnega toka.

Električna je najmočnejša sila, kar jih poznamo — in vendar jo moremo po dveh drobnih žicah napeljati čez hribe in doline in ji kjer koli ukazati, da nam služi.

Stopiva sedaj ob koncu najinega dela pod električno žarnico, da naju osveti, pa se vprašajva, od kod je energija, ki sveti? Odgovor je lahek: to je električna.

Kje pa je električna dobila svojo energijo? Pojdiva ob žicah, da vidiva, od kod prihaja! Preko polj, travnikov in gozdov bi prišla do vode. Tam stoji hišica, do katere vodijo žice. Vstopiva, da vidiva, »kako delajo« električno. Žice vodijo do ogromnega stroja, ki ga vrti voda.

Električna je torej svojo energijo dobila od tekoče in padajoče vode. Od kod pa je voda dobila svojo energijo? Pojdiva ob njej, da vidiva. Prišla bi do izvirov, ki tvorijo potoček. Več potočkov napravi reko in ta nam poganja mlinska kolesa in turbine. Izviri so pa nastali zaradi dežja. Dež pa je nastal zaradi tega, ker se je vodna para spremenila v kapljice. Vodna para pa je prišla v zrak iz neizmernih morij. Kdo pa jo je dvignil? Dvignila jo je toplota, ki jo na zemljo pošilja sonce, ki je vir vse energije pa tudi elektrike.

K O N E C

Miško Hugler

MOJA MAČKA

REPEK, REPEK, TAČKA,
MOJA STARA MAČKA,
VINA SE NAPILA
PA ČEZ PLOT SKOČILA,
VSA SE JE POBILA,
REPEK, TAČKO SI ZLOMILA.

REPEK, REPEK, TAČKA,
MOJA STARA MAČKA
SE DOMOV VRNILA,
V KOTU SE JE ZVILA,
MLEKA NIČ NI PILA,
NIČ SE NI UMILA,
KAR PREJ VEDNO JE STORILA.

DROBNE ZANIMIVOSTI

PTIČJA DECA. — VSO DOLGO, mrzlo in neprijazno zimo sta bila gozd in polje tiha in zapuščena. Mraz, sneg in dež so neusmiljeno gospodarili in prinesli bedo in stisko med naše pernate prijatelje — ptice. Večina malih pevčkov, ki so poleti tako veselo žvrgoleli, a jeseni niso odleteli na jug, je utihnila. Vso zimo so prečepeli našopirjeni in lačnih želodčkov v golem vejevju in prezebovali.

Končno pa je prišla pomlad. Po vseh hudih dneh je ogrelo toplo sonce zemljo in že se je oglasila iz grmovja in drevja vesela pesem. Izpočetka je bila slabotna in tiha, a z vsakim lepim dnevom je postajala veselejša, prešernejša. Ko pa so se vse popotnice - selilke vrnile z juga nazaj, se je oglasil stari, razposajeni vrisk na čast toploti, soncu in pomladi. O sv. Gregoriju je bilo najglasneje: takrat je bila ptičja svatba in rajanju in veseljačenju ni bilo ne konca ne kraja.

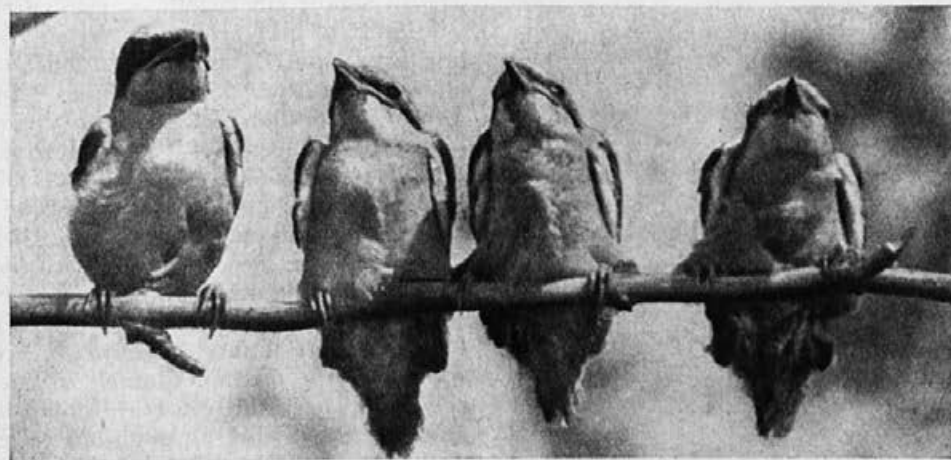
Dolgo pa ne morejo trajati taki veseli, razposajeni dnevi, kmalu pričeneja novo delo. Ptičje mamice in očetje se trudijo, da z vso umetnostjo iz

MLADA KUKAVICA V TUJEM GNEZDU

mahu, perja, koreninic in bilk spletejo varne otroške zibelke. Treba jih je dobro skriti v drevju in grmovju, kajti velike nevarnosti grozijo jajčkom in mladičem. Sovražne šoje in srake preiskujejo veje, na tleh pa se plazijo preiskusne lisice, mačke in podlasice.

Nekega dne pa leži tri, štiri ali več enobarvnih, pikčastih ali marogastih

ŠTIRI LAČNE UJEDE ČAKAJO NA MAMINO HRANO

ZIBKA BRINAVK SE ZIBLJE VISOKO NAD ZEMLJO

jajčec v gnezdu. Ptičja mati jih greje skoro neprestano dan in noč; obrača se v gnezdecu zdaj na levo zdaj na desno, polna nežne skrbi, da bi vsako jajčece bilo enakomerno in zadostno pregreto. Končno pa pride tudi važni dan, ko naznani nežno praskanje in trkanje v jajčecih, da hoče novo življenje na sončno luč. Ptičje mamice naključujejo lupino in že prikobacajo na svetlo na pol goli mladički.

Komaj pa so ti neznanzi izlezli iz tesnega jajca v svobodo toplega gne-

TROJE MLADIH DIVJIH RAC NA POTI K VODI

zda, že odpirajo na široko svoje rumene ali rdečkaste kljunčke, zahtevajoč hrane. Starši imajo od ranega jutra do poznega večera dela čez pretek, da znosijo skupaj ptičje zajtrke, malice, kosila, južine in večerje. Mušice, muhe, hrošči, črvi in mnogo

ŠKOREC SI VZGOJI MLADIČE V OTLEM DEBLU

drevju škodljivih žuželk — vse izgine v mladih ptičjih želodčkih, ki so kakor brez dna. Kmalu se mladičem okrepijo vratovi, že jih krepko iztegujejo iz gnezda, že tekmujejo v čivkanju in beračenju — kdo bo prvi? O, kako so lačni!

Čim več pa pojedjo, tem krepkeje se razvijajo in tudi nežen puh jim toplo ogrne telesa. Poskušajo se postaviti na omahujoče nožice in celo s peruti že frfotajo. Ko pa še opazijo, da jih peruti lahko dvignejo kvišku — tedaj jim postane domek v gnezdecu kar pretesen. Ne traja dolgo in že sedi nekega dne na gugajoči vejici dvoje, troje ali še več takih puhastih kroglic; nežni, našopirjeni kot velike

snežinke se stiskajo skupaj, glavice skrivajo v svoj puh in perje in tako pričakujejo vrnivšo se mater, ki se malo začudi, ko jih najde že izven gnezdeca. Gotovo si misli, kakor vsaka mamica: moj Bog, kako ti otroci hitro rastejo!

Toda — je že tako na svetu! Malim ptičkom je usojeno kratko življenje v rodnem gnezdu. Hitro se morajo naučiti, da sami skrbijo za sebe. Kajti kmalu bodo nova pegasta in marogasta jajčeca bodočih bratcev in sestric ležala v gnezdu. Kratko je ptičje slovo — in že se razletijo po prostranem gozdu, po livadi in polju — vsak svoji lastni usodi nasproti. P.

JEŽ, NAŠ TOVARIŠ. — **GOSPA** Bregantova je nekega jutra tožila, da so stanovalci, ki stanujejo nad njimi, vso noč rogovilili po sobah. Tudi njena hčerka Marjetica je slišala ponoči čudne reči. Mislila pa je, da se duhovi sprehajajo po zgornjem stanovanju. Le gospod Bregant ni verjel ne tega ne onega, ampak je šel po stopnicah navzgor in vprašal zgornje stanovalce, kaj se je ponoči pri njih zgodilo.

»Ah, tako, to pa je bil najbrž naš jež, ki vam je kradel spanje, No, ga bomo čez noč nesli v klet. Tam naj miši lovi!« so odgovorili zgornji.

S tem je bil ponočni nemir pojasnjen. Jež je nočna žival, a njegovi nočni sprehodi niso neslišni kakor pri mačkah, temveč glasno ropotajoči.

Udomačeni jež je zelo koristen. Kajti nerodni tovariš ne odpravi le ščurke v kuhinjah in shrambah, temveč je tudi spreten mišji lovec. Tudi ni kruto, če odvzamemo ježu svobodo, ker se pri človeku prav dobro počuti in ne pogreša gozda. Seveda moramo biti z njim prijazni in paziti moramo, da ne strada. Moramo mu določiti kak skrit kotiček, kamor mu prinašamo mleko, kruh, meso in sadje. Napačna pa je domneva nekaterih ljudi, da si more jež sam iskati hrane pri miših in ščurkih. Tak jež kmalu lakote pogine.

Tudi v prostosti prinaša jež več koristi kot škode. Le lovci ga nimajo radi, ker rad ropa po gnezdih fazanov in druge pernate divjačine. Bodice so ježu orožje, ki ga rabi pri obrambi in napadu. S pomočjo nekih kožnih mišic se more zviti v bodeč klobčič. Tak bodeča trdnjava dela posebno psom mnogo preglavic. Ako polijemo skupaj zvitega ježa z vodo, se takoj spet odvijje. Udomačeni ježi se zvijejo v klobčič, če se jim približa nedomač človek. Pred domačimi se brez skrbi sprehaja. Kmalu se privadijo novi hrani in se je lotijo z velikim tekom. V svobodi se morajo mnogo truditi, preden se do sitega najedo in še naberejo hrane za medzimsko spanje.

Trdé, da je jež neobčutljiv za kačji pik. Saj je znano, kako rad napade strupene kače. V novejšem času dvomijo učenjaki, da bi to bilo res. Zakaj preizkusili so, če je njegova kri sredstvo proti kačjemu strupu. Pa so ugotovili, da ni.

Jež ni hrana za ljudi, le cigani ga zelo radi jedo. Zavijejo ga v ilovico in nato spečejo.

Kako ujamemo ježa? Ježa dobimo povsod: na vrtovih, v gozdu, na travniku in srečamo ga ob mraku od prvega dne pomladi do pozne jeseni. Kdor ima srečo, naj si ga nese domov, a previdno zaradi ostrih bodic. Imel bo z novim tovarišem mnogo veselja, ko se povsem udomači.

GUMIJEVE PODKVE ZA KONJE so začeli uporabljati v državah, kjer imajo novo urejene avtomobilske ceste. Železne in jeklene podkve drse na trdih betonskih in asfaltiranih cestah, posebno kadar so mokre. Konji se ne morejo dovolj upreti, zato slabo vozijo in pogostokrat padajo. Gumijeve podkve so cenejše in dovolj trpežne. Konji imajo lahek tek in se tako brž ne utrudijo, ker je gumijeva podkev mehka in prožna. Vsled naštetih ugodnosti in pa ker so gumijeve podkve tudi trpežne, jih vedno bolj uvažajo.

MLADINA PIŠE

DRAGI »NAŠ ROD«! — PISATI TI hočem o mojem potovanju na Oplenac. V Ljubljani smo se vsedli v brzovlak in se odpeljali proti jugu. V Zagrebu smo izstopili in šli nekoliko po mestu. Tudi na katedrali sem bil. Na razgledne balkone vozi dvigalo. Nato smo šli k stricu na dom, kjer smo tudi spali. Drugo jutro smo nadaljevali pot do Beograda. Tu se je zame začel nov svet. Sama ravnina, pašniki, travniki, njive, to se je ponavljalo nekako tja do Beograda. Pri Vinkovcih se pot odcepi proti Novemu Sadu. Od Vinkovcev je še nekako pol poti do Beograda. Ob treh popoldne smo prispeli do Beograda, prelepega mesta jugoslovanskega.

Velika postaja se nam je dvignila pred očmi. Pred kolodvorom stoje kočije. Kočijaž te odpelje za majhen denar kamor češ. Pogodili smo se in odpeljali na tetin dom. Po malici sva se šla z bratrancem vozit po Beogradu. Drugi dan smo šli nekoliko po mestu. Bil sem na Kalimedanu. Tu se nudi prelep razgled na Donavo. Parniki in dolg most, dim iz parnikov, res lep pogled. Nato smo šli v pristanišče. Odpeljali smo se s parnikom v Zemun. Tudi tu je lepo. Popoldne smo se pa pripravljali za nadaljevanje potovanja.

Napočil je dan, ki ostane meni nepozaben. Zgodaj zjutraj smo se odpeljali z beograjskega kolodvora proti Mladenovcu. Približno po enourni vožnji smo dospeli tja. Od Mladenovca pa smo se peljali z avtom do Topole. Že od daleč se nam je prikazoval Oplenac. V Topoli smo izstopili in se podali proti Oplencu, zadnjemu domu dinastije Karađorđević. Lepa cerkev, ki je posvečena sv. Juriju, je zidana v bizantinskem slogu. Nad vhodom je slika sv. Jurija, ki ubija zmaja. Ko smo vstopili v cerkev, se je prikazal našim očem prekrasen pogled. Vse iz mozaika, le na sredi se pretrga, ker se tam nahaja oltar, h kateremu vodijo tri srebrna vrata. Tu se nahajata grobova vodje Karađorđe in kralja Petra I. Okoli stebrov so prapori, kateri so vodili tudi vojske Karađorđeve v boj. Tudi police so v zgornjem delu cerkve,

na katerih so venci, katere so darovali posamezni srez, banovine, društva itd. Venci so iz zlata in srebra, tudi iz šrapnelov in bomb sem ga videl. V spodnji del vodijo stopnice. Tudi tu je vse iz mozaika. Slike predstavljajo posamezne dogodke iz svetega pisma. Na desnem koncu cerkve se nahaja grob nepozabnega kralja Aleksandra Zedinitelja. Nad njegovim grobom gori lučka, katero je prižgal 18. oktobra 1934. sam kralj Peter II. Na plošči, ki pokriva grobnico, se nahaja žara, ki jo je izdelal Boris Kalin. V žaro so uklesani verzi Otona Župančiča. V žari je zemlja iz Slovenije. Poleg kralja Zedinitelja je grob njegove matere. Na desni pa je prazen grob. Tudi v zid so vdolane grobnice. Vseh grobnic je 64. Nato smo se vpisali v knjigo, nakar smo se podali iz cerkve v Topolo. Videli smo cerkev, kjer je bil prvotno pokopan vodja Karađorđe. Videl sem tudi hišo, kjer so prebivali Karađordji. V cerkvi prvotnega groba Karađorđe je bil neki fant, ki je znal vso zgodovino Srbije na pamet. Ko je skončal, smo se odpeljali v Mladenovac, od tu pa v Beograd, kamor smo dospeli zelo pozno.

Po tem dnevu smo bili še par dni v Beogradu. Nato smo se vrnili v belo Ljubljano.

Vsi ti dogodki, dragi »Naš rod« in dragi čitatelji, vsi, prav vsi, mi ostanejo nepozabni, dokler bom živel. — S t a n i č S t a n k o, dijak real. gimn. v Ljubljani.

LJUDSKA SAMOPOMOČ

reg. pomožna blagajna

v Mariboru, Aleksandrova 47

v lastni palači

Podružnica: Ljubljana, Tyrševa cesta 34

sprejema vse zdrave osebe od 17. do 70. leta v zavarovanje za pogrebno za zneske od din 1000— do 10.000—; za doto od 1. do 16. leta starosti za zneske od din 1000— do 25.000—.
— Zahtevajte brezplačno pristopno izjavo in informacije! — Do sedaj izplačali na podporah preko 30 milijonov dinarjev.
Ustanovljena leta 1927.

Zaupniki se sprejemajo za vsak kraj dravske banovine

Kar potrebuje mladina v šoli in doma, dobi po nizkih cenah v

Učiteljski knjigarni

v Ljubljani in v podružnici v Mariboru

Posebno priporočamo bogato izbiro lepih mladinskih knjig po znižanih cenah. Izberite knjige po cenikih, ki jih imajo šolski upravitelji, in naročite skupaj, da bo nižja poštnina

**Močni beli
zobje brez
zobnega
kamna!**

Sargov

KALODONT

proti zobnemu kamnu

Počitniški izlet / taborjenje / kolo / knjige

in vse drugo, kar imaš v načrtu, si lahko zagotoviš.

Zato je treba **štedenja in dobrega hranilnika**. Tak hranilnik lahko dobiš zastoj po svoji mami, očku, tetki, stričku, bratcu, sestrici ali botrčku pri nas. — Prosi jih in boš videl, koliko denarja boš zbral.

Hranilnica dravske banovine

Ljubljana

Kočevje

Maribor

Celje

KOLO,

najlepše razvedrilo mladini,
najboljše darilo ob koncu šolskega leta!

Toda le — če od tvrdke

A. GOREC, DRUŽBE Z O. Z.,

LJUBLJANA — POLEG NEBOTIČNIKA

40 lepih nagrad

za naročnike »Našega roda«

Kakor je »Naš rod« objavil že v 1. številki, bo razdelila Mladinska matica letos ob 10 letnici »Našega roda« med svoje naročnike 40 lepih nagrad, in sicer:

- 2 deški ali dekliški kolesi,
- 2 brezplačni letovanji na morju ali v planinah,
- 2 harmoniki,
- 4 žepne ure za dečke ali zapestne za deklice,
- 3 fot. aparate,
- 6 nalivnih peres in še razna druga lepa darila.

Kdo ima pravico do ene izmed teh nagrad?

Pravico do nagrad ima vsak naročnik »Našega roda«, ki je plačal vse številke »Našega roda« in knjige Mladinske matice, ki izidejo v juniju. Skupno tedaj 10 obrokov po din 2'50. Kdo izmed naročnikov dobi nagrado, določi žreb.

Kako se bo žrebalo. Najprej bo Mladinska matica izžrebala 40 šol, ki dobe nagrade. Za vsako darilo se bo izžrebala ena šola. Nato se bo izžrebano darilo poslalo na izžrebano šolo. To se bo izvršilo v prvi polovici junija.

Ko prejme šola darilo, bo poverjenik »Našega roda« na šoli izvršil žrebanje za določitev pravega nagrajenca. To se bo izvršilo v drugi polovici junija ali na Vidov dan.

Komur manjka še kakšna številka »Našega roda«, naj jo takoj naroči pri svojem g. učitelju ali ge. učiteljici, da bo smel tekmovati za nagrado.

